

Brotts- offer

Perspektiv på det brottsförebyggande arbetet

15

IDÉSKRIFT NR 15
OM LOKALT BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE
FRÅN BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET

Brottsoffer

Perspektiv på det förebyggande arbetet

IDÉSKRIFT NR 15

OM LOKALT BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE FRÅN
BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET

DENNA RAPPORT KAN BESTÄLLAS HOS BOKHANDELN ELLER HOS
FRITZES KUNDSERVICE, 106 47 STOCKHOLM.
TELEFON 08-690 91 90 FAX 08-690 91 91
E-POST ORDER.FRITZES@NJ.SE

PRODUKTION

BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET INFORMATION OCH FÖRLAG

BOX 1386

111 93 STOCKHOLM

TELEFON 08-401 87 00 FAX 08-411 90 75

E-POST INFO@BRA.SE

BRÅ PÅ INTERNET WWW.BRA.SE

FÖRFATTARE MALIN NÄÅS, EVA CARLING, ANDREAS FAHLÉN

ILLUSTRATION LARS ESSELIUS

FOTO NORDIC PHOTOS

LAYOUT OCH GRAFISK PRODUKTION JOHANNA BLOMBERG, LAYOUTEN.SE

TRYCK EDITA NORSTEDTS VÄSTERÅS 2007

© 2007 BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET

ISSN 1100-6676

ISBN 978-91-85664-60-3

Innehåll

FÖRORD	5
INLEDNING	6
Del 1. Om brottsoffer	9
VEM ÄR BROTTSOFFER?	10
UPPREPAD UTSATTHET	12
MYNDIGHETERS OCH ORGANISATIONERS ROLL I BROTTSOFFERARBETET	14
POLISEN	14
HÄLSO- OCH SJUKVÅRDEN	15
SOCIALNÄMNDENS ANSVAR FÖR BROTTSOFFER	17
BROTTSOFFERMYNDIGHETEN	18
BRÅ OCH DE LOKALA RÅDEN	20
BROTTSOFFERJOURERNA	21
RIKSFÖRBUNDET FÖR SEXUELLT LIKABERÄTTIGANDE (RFSL)	22
Del 2. Projekt med brottsofferperspektiv	25
PROJEKT INRIKTADE MOT ATT FÖRBYGGA UPPREPAD UTSATTHET	26
OM UPPREPAD UTSATTHET	26
BRITTISKT PROJEKT MOT UPPREPAD UTSATTHET	27
SÖDERTÅLJEPOLISENS ARBETE MED INBROTTSOFFER	31
"INTE EN GÅNG TILL" I MÖLNDAL OCH HÄRRYDA	33
SAMMANFATTNING	36
PROJEKT INRIKTAT MOT ATT STÖDJA VÅLDUTSATT KVINNOR	37
OM VÅLD MOT KVINNOR	37
FRIDEBORG – SAMVERKAN FÖREBYGGER VÅLD MOT KVINNOR	38

FORTS.

PROJEKT INRIKTADE MOT ATT STÖDJA UNGA BROTTSOFFER	41
OM BROTT MOT UNGA	41
STÖDCENTRUM FÖR UNGA BROTTSOFFER	42
MIO-GRUPPEN UTREDER OCH FÖREBYGGER BARNMISSHANDEL	44
BARNPILOTER I VÄSTERÅS	46
MEDLINGSPROJEKT	49
OM MEDLING VID BROTT	49
MEDLINGENS EFFEKTER	50
MEDLING I SVERIGE	51
MEDLINGSVERKSAMHETEN I KALMAR	51
MEDLINGSVERKSAMHETEN I ESKILSTUNA	53
SAMMANFATTNING	56
VERKSAMHETER MED BROTTSOFFERFOKUS	57
BROTTSOFFERENHET VID POLISMYNDIGHETEN I UPPSALA LÄN	57
BROTTSOFFERJOUR SAMARBETAR MED LOKALT RÅD	61
Källor	64

Förord

Vem som helst kan drabbas av brott, och den som utsätts påverkas på flera olika sätt. Många behöver ett kvalificerat stöd för att bearbeta det som hänt. Därför är det viktigt att det finns ett brett och lättillgängligt brottsofferstöd. Ett exempel är de lokala brottsofferjourer som finns i flertalet av landets kommuner, ett annat de särskilda stödcentrum som finns för unga brottsoffer. Det finns också många fördelar med att samordna det brottsofferstödande och det brottsförebyggande arbetet. Den som har utsatts för brott har erfarenheter som man kan dra nytta av i det brottsförebyggande arbetet. Dessutom löper den som en gång utsatts för brott, högre risk att utsättas igen. Även detta är kunskap som är till stor nytta i det brottsförebyggande arbetet. Att lyssna till de erfarenheter som brottsoffer har och tillsammans diskutera och planera brottsförebyggande insatser kan fungera som ett stöd till brottsoffer.

Denna idéskrift vänder sig till alla som på olika sätt arbetar med brottsförebyggande och brottsofferstödande verksamheter på lokal nivå. Förutom ett kortare teoretiskt avsnitt innehåller skriften beskrivningar av olika projekt där brottsofferperspektivet, såväl som det brottsförebyggande perspektivet uppmärksammas. Avsikten är att genom exempel inspirera till fortsatt utveckling av liknande projekt och samarbeten.

Skriftens författare är Malin Nääs och Eva Carling (avsnittet om medling), båda vid Brå, samt Andreas Fahlén, tidigare anställd vid Brå. Värdefulla synpunkter på rapporten har lämnats av Elisabeth Wikén-Jidell, Brottsoffermyndigheten, Bo Hägglund, Rikspolisstyrelsen och Ninna Mörner, Brottsofferjourernas Riksförbund.

Stockholm i mars 2007

Jan Andersson
Generaldirektör

Lars Alexandersson
Enhetschef

Inledning

Alla människor kan drabbas av brott. Ofta har den som utsatts för brott behov av stöd och hjälp för att bearbeta det som hänt. Kvalificerat stöd till brottsoffer kan bidra till att den som utsatts för brott snabbare återhämtar sig efter brottet. Även ett professionellt bemötande från dem som kommer i kontakt med brottsoffer och trygghet i rättsprocessen ökar möjligheterna till återhämtning. Brottsoffer som känner stöd från omgivningen och från rättsväsendet kan också i högre grad än otrygga brottsoffer förväntas bidra till rättsprocessen genom att vittna.

Den kunskap och de erfarenheter som de som utsatts för brott har är dessutom viktiga delar i arbetet med att planera brottsförebyggande åtgärder. Forskningen visar att den som en gång utsatts för brott, löper högre risk att utsättas igen. Det brukar kallas upprepad utsatthet och är kanske den tydligaste länken mellan det brottsförebyggande och det brottsofferstödjande arbetet.

Det kan därför vara effektivt att rikta brottsförebyggande insatser mot dem som en gång utsatts för brott. Planering och diskussion om förebyggande insatser fungerar också som ett stöd till brottsoffer.

En viktig uppgift för Brå är att stödja det lokala brottsförebyggande arbetet. År 1999 inrättade Brå en särskild enhet, Enheten för lokalt brottsförebyggande arbete, som ansvarar för den uppgiften. För att stimulera utvecklingen av det brottsförebyggande arbetet fördelar myndigheten bland annat ekonomiskt stöd till lokalt brottsförebyggande arbete och arrangerar utbildningar för lokala brottsförebyggare. Ytterligare ett sätt är att samla och sprida information om både nationella och internationella brottsförebyggande verksamheter. Det görs dels via myndighetens webbplats, dels via en serie med idéskrifter.

Tanken med denna skrift är att uppmärksamma de lokala brottsförebyggande aktörerna på hur de kan beakta och använda brottsofferperspektivet i det brottsförebyggande arbetet. De lokala brottsförebyggande råden har en viktig roll i brottsofferarbetet. Där finns representanter för flera olika organisationer, vilket gör det möjligt att tydliggöra betydelsen av brottsofferarbetet brett inom kommunen.

Idéskriften innehåller ett kort teoretiskt avsnitt och ett avsnitt

med konkreta projekt/åtgärder. Avsikten med de projekt som beskrivs är att de ska vara möjliga att genomföra på lokal nivå. Projekten som valts ut är inte renodlat brottsofferstödjande, utan i de flesta beskrivningar finns det en tanke om hur projekten kan fungera brottsförebyggande. Eftersom det finns begränsat med vetenskapligt utvärderade projekt innehåller skriften även exempel på projekt som inte är utvärderade. För varje projekt/verksamhet som presenteras diskuteras hur projektet har följts upp och hur säkra uttalanden man vågar göra om åtgärdernas effekter.

Förutsättningarna för att bedriva lokalt brottsförebyggande arbete skiljer sig åt mellan olika kommuner. Därför går det inte att direkt överföra erfarenheter från en verksamhet till en annan. Allt brottsförebyggande arbete bör därför utgå från en noggrann analys av den lokala problembilden. När man tar del av de olika verksamhetsbeskrivningarna bör man inte heller kopiera dem, utan försöka hitta de grundläggande principer som fungerar för en viss typ av problem och därefter utveckla egna lösningar.

Skriften vänder sig till lokala brottsförebyggande aktörer och brottsofferstödjare, exempelvis lokala brottsförebyggande råd, brottsofferjourer och andra ideella organisationer, polisen, socialtjänsten och det lokala näringslivet.

del 1.

Om brottsoffer

Vem är brottsoffer

Det finns ingen enhetlig definition av vem som är brottsoffer, utan beroende på teoretisk utgångspunkt har begreppet olika innebörd. Begreppet brottsoffer har ingen juridisk innebörd. Däremot innebär den juridiska termen målsägande (skadelidande) att en person utsatts för brott, kränkts eller lidit ekonomisk skada av ett brott.¹ Om man med begreppet brottsoffer avser den juridiska termen målsägande begränsas det i princip till dem som utsatts för en brottslig handling. Den som i stället väljer en sociologisk utgångspunkt tolkar begreppet vidare och låter det omfatta inte bara människor, utan också till exempel djur, miljö och samhällen som utsatts för något som uppfattas som ett brott. Den psykologiska definitionen innebär i sin tur främst individens egen upplevelse och tolkning av det som hänt (Lindgren m.fl. 2003).

FN:S BROTTSOFFERDEKLARATION (Deklaration om grundläggande rättsprinciper för offer för brott och maktmissbruk) antogs år 1985. Deklarationen är juridiskt bindande först när bestämmelserna i deklARATIONEN integreras i medlemsstaternas lagstiftning. Trots det innebär den ändå en tydlig politisk markering för medlemsstaternas syn på brottsoffer. Ett brottsoffer är, enligt deklARATIONENS första artikel, en person eller grupp som lidit psykisk eller fysisk skada, känslomässigt lidande, ekonomisk förlust eller väsentlig försämring av sina grundläggande rättigheter genom handlingar som strider mot strafflagarna i FN:s medlemsländer (FN Generalförsamlingen A/RES/40/34, 96:e plenarmötet).

Vem som ur ett kriminologiskt perspektiv uppfattas som brottsoffer, och vem som får stöd som brottsoffer, beror till stor del av vår bild av det ”ideala brottsoffret”. Teorin om det ideala brottsoffret har utvecklats av den norske kriminologen Nils Christie som har beskrivit sex egenskaper hos det ideala brottsoffret:

---

1) Enligt RB 20 kap. 8 § är målsägande den mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärad eller lidit skada.

1. *Offret är svagt, exempelvis en äldre kvinna.*
2. *Offret är involverat i en respektabel aktivitet.*
3. *Offret är på väg till en plats som hon eller han inte kan förebrås för.*
4. *Gärningsmannen är i överläge och kan beskrivas i negativa termer.*
5. *Gärningsmannen är okänd för offret och har ingen relation till offret.*
6. *Offret ska ha tillräckligt med inflytande för att kunna hävda sin "offerstatus".*

KÄLLA: LINDGREN, M. M. FL. (2003) BROTTSOFFER – FRÅN TEORI TILL PRAKTIK, STOCKHOLM JURE CLN AB.

De brottsoffer som inte har ovanstående egenskaper kan ha svårare att få den hjälp och det stöd som de har rätt till. Enligt brottsofferforskaren Magnus Lindgren är det svårt i det brottsofferstödande arbetet att ge stöd till personer som ena helgen är gärningspersoner – och nästa brottsoffer. En anledning är att det för många kan upplevas provocerande att stödja den som i andra fall ställer till problem.

Barn som bevittnar våld mot en närstående är en grupp som under senare tid blivit alltmer uppmärksammas. Ett barn som blir vittne till att en av föräldrarna, eller en annan närstående person, utsätts för våld eller hot om våld kan uppleva samma känslor som den som själv blir utsatt. Därför har det från olika håll framförts synpunkter på att barn som bevittnar våld borde räknas som brottsoffer. För att uppmärksamma dessa barn har regeringen gjort förändringar i socialtjänstlagen (5 kap. 11 § socialtjänstlagen [2001:453]). Förändringen innebär ett förtydligande av socialtjänstens ansvar för barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna. Även brottsskadelagen (1978:413) har ändrats och nya bestämmelser införts. De gör det möjligt för barn som bevittnat ett brott att få brottsskadeersättning från staten, trots att barnet inte har rätt till skadestånd från förövaren. Barnets närstående kan vara antingen offer eller gärningsperson och förändringen gäller även om en närstående vuxen utsätter ett annat barn.

Upprepad utsatthet

Forskning visar att omkring fem procent av befolkningen drabbas av hälften av alla brott (Brå, 2001). Den som en gång redan varit utsatt för brott, löper alltså högre risk att utsättas igen. Det brukar kallas upprepade utsatthet och gäller för flera olika typer av brott som misshandel, rån, bilrelaterade brott och inbrott i företag, skolor och butiker. Andra exempel där det är vanligt med upprepade utsatthet rör våld i nära relation samt barn som utsatts för till exempel sexuella övergrepp och misshandel. En förklaring till att dessa brott ofta upprepas är att brottsoffer och förövare ofta lever tillsammans.

I en studie som Brå genomförde år 2001 studerades polisanmälda brott i två kommuner. Av studien framgår att den generella risken att en kvinna anmäler misshandel eller hot av en bekant gärningsman är 0,5 procent under ett år. Däremot är risken för dem som redan anmält ett sådant brott 25 procent och risken för dem som anmält två brott 41 procent. För butiker var den generella risken att drabbas av inbrott 15 procent och för dem som tidigare anmält två brott var risken 46 procent.

En variant av upprepade utsatthet är så kallad stalkning, det vill säga att någon blir upprepat trakasserad eller förföljd av en och samma person, till exempel genom ovälkomna besök, upprepade telefonsamtal, brev eller e-post. I en studie som Brå gjort framkom att nio procent av befolkningen någon gång har blivit utsatta för stalkning (Brå, 2005). Det vanligaste var att offren var bekanta med gärningspersonen, exempelvis en partner, tidigare partner, granne, tillfällig sexuell kontakt, klient eller kollega. Få av dem som utsatts hade polisanmält trakasserier. I stället vidtog de egna åtgärder som att förändra rutiner i vardagen eller skaffa hemligt telefonnummer. Nästan hälften av dem som utsatts av en partner, eller tidigare partner, hade bytt bostad och en femtedel hade ansökt om besöksförbud. För att kunna bedöma om den som utsatts för stalkning är i behov av besöksförbud, larm eller annat stöd är det viktigt att det görs en polisanmälan och att polisen sedan gör systematiska hot- och riskbedömningar.

Det finns flera förklaringar till fenomenet upprepade utsatthet. Dessa förklaringar utgår från såväl gärningspersonen som brottsoffret. Vid inbrott har gärningspersonen ofta rationella skäl till att väl-

ja samma objekt igen eftersom han/hon sedan tidigare har kunskap om bostaden, till exempel flyktvägar och larm. Det innebär därför en mindre ansträngning och en lägre upptäcktsrisk. I en internationell studie där inbrottstjuvar blivit intervjuade uppgav de även andra anledningar, till exempel att de avsåg att hämta saker de sett vid det första inbrottet eller att de räknade med att offret efter en tid hade fått ersättning från försäkringsbolaget och skaffat nya stöldbegärliga saker.

De som begår våldsbrott är dock sällan lika rationella. Där kan orsaken vara att vissa personer genom sitt yrke oftare hamnar i våldsamma situationer och därför blir upprepat utsatta. Upprepad utsatthet kan också i högre grad drabba dem som aktivt deltar i nöjeslivet där risken för att utsättas för våld är hög. När det gäller våld mellan bekanta beror den upprepade utsattheten ofta just på att offer och gärningsperson känner varandra (Brå, 2001).

Risken att utsättas för brott igen är som allra störst i nära anslutning till det första brottet. Därför bör brottsförebyggande insatser vidtas så snabbt som möjligt. Det kan också vara relevant med tidsbegränsade åtgärder – när risken att utsättas minskar är behovet av åtgärder inte längre lika stort.

Kunskap om brottslighetens struktur har stor betydelse i arbetet med att planera brottsförebyggande aktiviteter. Därför är också kunskap om upprepad utsatthet en nyckel i arbetet med att förebygga brott. Om man i det brottsförebyggande arbetet tar hänsyn till fenomenet upprepad utsatthet är det möjligt att inrikta särskilda insatser till de offer som man vet löper en förhöjd risk att utsättas för brott. Det leder till att fler brott förebyggs och att effektiviteten ökar. Dessutom kan förebyggande insatser riktade till denna grupp vara ett stöd till brottsoffer.

Myndigheters och organisationers roll i brottsofferarbetet

Polisen

En viktig uppgift för polisen är att ge information till den som utsatts för brott. Det gäller till exempel information om brottsoffers rätt till ersättning och brottsförebyggande åtgärder samt vilka andra myndigheter och organisationer som kan tillhandahålla stöd och hjälp. Brottsoffren ska också tillfrågas om de vill bli underrättade om vissa beslut i ärendet, till exempel om förundersökning inleds eller läggs ned. Det finns däremot ingen generell bestämmelse som säger att polisen ska underrätta brottsoffret om viktiga händelser i utredningen, till exempel att man gripit en misstänkt person. Ett bra bemötande och tydlig information till brottsoffer påverkar inte bara deras återhämtningsprocess positivt, utan kan också bidra till att deras berättelser blir bättre och mer informativa – vilket i förlängningen kan leda till bättre förundersökningar. (Polisens informations- och undermåttelseskyldighet i förhållande till brottsoffer regleras framför allt i 1 kap. 6 § polisförordningen [1998:1558] samt 13 a-c, 14 §§ förundersökningskungörelsen [1947:948].)

”Ett bra bemötande och tydlig information till brottsoffer påverkar inte bara deras återhämtningsprocess positivt, utan kan också bidra till att deras berättelser blir bättre och mer informativa...”

I polisens nationella handlingsplan ”Brottsofferarbetet inom polisen” framgår hur polisen bör arbeta med brottsofferfrågor. Där uppmärksammas betydelsen av att olika myndigheter och organisationer samarbetar i det brottsofferstödande arbetet, både när det gäller olika prioriteringar och andra övergripande frågor som hanteringen av enskilda ärenden. Detsamma gäller för kompetens- och metodutvecklingsfrågor. Andra aspekter som uppmärksammas är rutiner för tidiga

och kontinuerliga hot- och riskbedömningar. Det vill säga att på ett strukturerat sätt uppmärksamma risken för upprepad brottslighet och vid behov vidta lämpliga brottsofferstödjande och brottsförebyggande åtgärder.

KÄLLA: RIKSPOLISSTYRELSEN. BROTTSOFFERARBETET INOM POLISEN – EN NATIONELL HANDLINGSPLAN OCH BROTTSOFFER – EN HANDLEDNING FÖR POLISENS DEL I LOKALSAMHÄLLETS BROTTSOFFERSTÖDJANDE ARBETE. WEBBPLATSEN: WWW.POLISEN.SE

Hälso- och sjukvården

Hälso- och sjukvården har en viktig roll i brottsofferarbetet. Sjukvårdspersonalen möter människor som fått fysiska skador till följd av ett brott och människor med psykiska reaktioner på brott. Det är inte alltid som brottsoffer berättar det egentliga skälet till varför de söker vård. Därför bör personalen ha kunskap om brottsoffer och deras reaktioner. Det är också viktigt att de har kunskap om hur de ska ställa relevanta frågor.

I en brittisk rapport uppmärksammas sjukvårdens roll i arbetet med att förebygga våld i nära relationer. En av slutsatserna är att personalen ska få kunskap om våld i nära relationer och om hur man bör ställa frågor till patienter för att ta reda på utsatthet för brott, utan att för den skull riskera patientens säkerhet. Det framgår också att en viktig uppgift för hälso- och sjukvården i arbetet med att förebygga våld i nära relationer är att tillhandahålla information. Informationen ska vara tydlig, synlig och tillgänglig inom hela vårdkedjan. Det bör också finnas information på flera olika språk (Taket, 2004).

År 2001 hade Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra ett metodutvecklingsprojekt när det gäller screening för att identifiera våldsutsatta kvinnor. Screening innebär att alla blivande mammor får träffa barnmorskan för ett samtal utan sin partner. Under samtalet ställer barnmorskan frågor om våld i relationen. Enligt Socialstyrelsen var över 90 procent av 700 tillfrågade kvinnor positiva till screening vid barnmorske- och ungdomsmottagningar. Det framkom också att både personalen och de tillfrågade kvinnorna ansåg att ungdomsmottagningar och barnmorskemottagningar var en lämplig plats att

ställa frågor om våld. Enligt Socialstyrelsen bidrar också arbetet med screening till att våldsutsatta kvinnor lättare får stöd.

När det gäller frågor om barn som far illa, eller riskerar att fara illa, ska hälso- och sjukvården på initiativ av socialnämnden samverka med andra samhällsorgan och organisationer som är berörda. Sjukvårdspersonalen har dock begränsningar när det gäller att lämna ut uppgifter till andra myndigheter. Hälso- och sjukvården har också en skyldighet att anmäla till socialnämnden om ett barn kan behöva skydd.

Det är långt ifrån alla brott som anmäls till polis eller åklagare. I de fall där sjukvården kommer i kontakt med brottsoffer är det därför viktigt att personalen känner till organisationer som arbetar med brottsofferfrågor och informerar brottsoffer om vilka möjligheter som finns till hjälp och stöd.

”Det är långt ifrån alla brott som anmäls till polis eller åklagare. I de fall där sjukvården kommer i kontakt med brottsoffer är det därför viktigt att personalen känner till organisationer som arbetar med brottsofferfrågor...”

År 2006 inrättades Nationellt kunskapscentrum för mäns våld mot kvinnor (NKC) vid Uppsala universitet (tidigare Rikskvinnocentrum). De har i uppdrag av regeringen att sprida kunskap om mäns våld mot kvinnor, sammanställa och sprida forskningsresultat samt bedriva forskning inom klinisk verksamhet. Centret ska också fungera som stöd för myndigheter och organisationer samt bedriva forskning för berörda yrkeskategorier. NKC har tagit fram utbildningsmaterial, till exempel *Att möta kvinnor som utsatts för misshandel och våldtäkt* och *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*, som används vid utbildning av sjukvårdspersonal, likväl som vid myndighetsgemensamma utbildningar.

Vid centret finns det också en specialistenhet inom hälso- och sjukvården vid Akademiska sjukhuset. Enheten vänder sig till kvinnor som utsatts för våldtäkt och misshandel, och där bedrivs patientverksamhet och våldsutsatta kvinnor får stöd. De kvinnor som kommer

dit möter särskilt utbildad personal och får också kurativt stöd.

I Stockholms län finns Akutmottagning för våldtagna kvinnor. Där arbetar till exempel barnmorskor, sjuksköterskor, läkare, kuratorer och psykologer som är särskilt utbildade för att ta emot kvinnor som utsatts för sexuella övergrepp. De kvinnor som kommer dit får hjälp av psykolog och/eller kurator att bearbeta våldtäkten. På Akutmottagning för våldtagna kvinnor genomförs även rättsmedicinska utredningar för att säkra bevis. De kvinnor som polisanmäler händelsen får också stöd genom hela rättsprocessen, även om det inte finns juridisk kompetens på mottagningen.

KÄLLA: TAKET, A. (2004). TACKLING DOMESTIC VIOLENCE – THE ROLE OF HEALTH PROFESSIONALS. WWW.HOMEOFFICE.GOV.UK

SOCIALSTYRELSEN, LÄKAREN OCH BROTTSOFFRET – SJUKVÅRDENS ROLL I OMHÄNDERTAGANDET. WEBBPLATSERNA: WWW.SODERSJUKHUSET.SE OCH WWW.AKADEMISKA.SE/NKC

Socialnämndens ansvar för brottsoffer

Socialstyrelsen är tillsynsmyndighet för socialtjänsten i landet och ska följa och vidareutveckla den verksamheten. Däremot är det länsstyrelsen som ansvarar för den operativa tillsynen av socialtjänsten. I kommunerna är socialnämnden beslutande i socialtjänstfrågor och socialtjänstförvaltningen utför den praktiska verksamheten.

Socialnämnderna har ett ansvar för brottsoffer och deras anhöriga och de bör verka för att de som utsatts för brott och deras anhöriga ska få stöd och hjälp². I socialtjänstlagen står också att socialnämnden särskilt bör beakta kvinnor som är, eller har varit, utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet och som kan vara i behov av stöd och hjälp. Nämnden bör även beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp, av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp (se även sid 11).³

2) 5 kap. 11§ socialtjänstlagen (2001:453).

3) I propositionen 2006/07:38, Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor, föreslås förändringar i 5 kap. 11§ socialtjänstlagen, som bland annat innebär att socialnämndens åliggande att ge brottsoffer stöd och hjälp framgår tydligare. Förändringen föreslås träda i kraft den 1/7 2007.

”Det är till socialnämnden man vänder sig om man har misstankar om att ett barn far illa.”

Socialnämnden har ansvar att hjälpa barn när föräldrarna (vårdnadshavarna) inte klarar sin uppgift. Det är till socialnämnden man vänder sig om man har misstankar om att ett barn far illa. Syftet med anmälan är att klargöra barnets situation och i förekommande fall sätta in stödinsatser.

Socialnämnden arbetar för att barn och ungdomar ska växa upp under trygga och goda förhållanden. Därför står det i socialtjänstlagen att var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd bör anmäla det till nämnden. Myndigheter, och personal vid myndigheter, vilkas verksamhet berör barn och ungdomar är skyldiga att anmäla, det gäller även hälso- och sjukvården och personal i enskilt driven verksamhet⁴.

För att ge vägledning till dem som är anmälningsskyldiga har Socialstyrelsen tagit fram allmänna råd (SOSFS 2003:16) och en handbok *Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn*. De har också tagit fram rapporten *När mamma blir slagen. Att hjälpa barn som levt med våld i familjen* som uppmärksammar situationen för barn som bevittnar våld.

KÄLLA: SOCIALTJÄNSTLAGEN OCH WWW.SOCIALSTYRELSEN.SE

Brottsoffermyndigheten

Brottsoffermyndigheten ska främja brottsoffers rättigheter, behov och intressen. Myndigheten har ansvar för tre områden: att besluta i ärenden om brottsskadeersättning, Brottsofferfonden och att fungera som ett kunskapscentrum för brottsofferfrågor.

BROTSSKADERSÄTTNING

Den som utsatts för brott kan ha rätt till brottsskadeersättning av statliga medel om den som begått brottet saknar förmåga att betala skadestånd eller om gärningspersonen är okänd. Ytterligare en förutsättning

4) Socialtjänstlagen (2001:453) 5 kap. 1§ - 1a§, 14 kap. 1 §.

är att det inte finns en försäkring som täcker skadorna. Brottsskadesättningen kompenserar framför allt för personskador och för den kränkning som vissa allvarigare brott innebär. Rätten till ersättning för så kallade saksador, eller rena förmögenhetsskador, är mycket begränsad. Ett villkor för rätten till brottskadeersättning är att brottet polisanmälts, även om det finns undantag. Det finns också en särskild form av brottskadeersättning till barn som bevittnat våld mot en närstående (läs mer på s. 11).

BROTTSOFFERFONDEN

Brottsofferfonden bildades i mitten av 1990-talet i syfte att stödja projekt eller verksamheter inriktade mot att förbättra eller uppmärksamma brottsoffers situation. De medel som Brottsofferfonden förfogar över delas ut till forskning och andra brottsofferinriktade projekt som drivs i ideell, offentlig eller privat regi. En del av fondens medel fördelas också som verksamhetsstöd till ideella organisationer, främst brottsofferjourer. Brottsofferfonden finansieras främst genom en särskild avgift som ska betalas av dem som döms för brott där straffet kan bli fängelse.

KUNSKAPSCENTRUM

För att bidra till ett bättre bemötande och en bättre behandling av brottsoffer ska Brottsoffermyndigheten också samla och sprida information och forskningsresultat. Det sker bland annat genom informationsmaterial till andra myndigheter, ideella organisationer och till brottsoffer. Myndigheten anordnar också konferenser, temadagar och utbildningar. Ett exempel är den konferens som årligen anordnas i samband med internationella brottsofferdagen. På uppdrag från regeringen ska myndigheten också genomföra olika projekt.

NÅGRA EXEMPEL PÅ PROJEKT

I samråd med andra myndigheter, bland annat från rättsväsendet, ska Brottsoffermyndigheten ta fram ett nationellt samordningsprogram för hur brottsofferfrågor bör bedrivas på lokal och central nivå. En särskild del av samordningsprogrammet ska omfatta arbetet med offer för sexualbrott.

Myndigheten ska också utveckla en brottsofferportal där brotts-

offer enkelt kan få information om sina rättigheter och möjligheter till stöd och hjälp. Målgruppen för portalen är främst enskilda som utsatts för brott, men den ska även vara användbar för andra grupper, exempelvis personal inom rättsväsendet, socialtjänsten, hälso- och sjukvården, ideella organisationer, forskare och politiker.

”Vittnesstödjare är ideellt verksamma personer som finns tillhands som stöd i samband med rättegång.”

Att målsäganden och vittnen får stöd och hjälp i samband med huvudförhandlingen i domstol är mycket värdefullt. Brottsoffermyndigheten har tillsammans med Domstolsverket, och i samråd med Brottsofferjourernas riksförbund, i uppdrag att arbeta för att det finns vittnesstödsverksamhet vid samtliga tingsrätter och hovrätter. Vittnesstödjare är ideellt verksamma personer som finns tillhands som stöd i samband med rättegång.

KÄLLA: WWW.BROTTSOFFERMYNDIGHETEN.SE

Brå och de lokala brottsförebyggande råden

En av Brottsförebyggande rådets (Brå) uppgifter är att stödja det lokala brottsförebyggande arbetet i landets kommuner. För att stödja det lokala arbetet fördelar Brå ekonomiskt stöd till lokala brottsförebyggande projekt och anordnar utbildningar för dem som arbetar lokalt. Dessutom samlar man och sprider information om brottsförebyggande arbete, såväl nationellt som internationellt.

Som tidigare nämnts är brottoffers erfarenheter viktig kunskap i det förebyggande arbetet, inte minst kunskapen om upprepad utsatthet. Ett sätt att utveckla de lokala brottsförebyggande rådens arbete med dessa frågor är att engagera brottsofferjourerna i det förebyggande arbetet. År 2005 fanns det omkring 280 lokala brottsförebyggande råd. Enligt en studie som Brå genomfört ingår brottsofferjourerna som en aktör i cirka åtta procent av de lokala råden (Brå, 2005). Dessa fungerar ofta som ett samverkansforum i kommunen.

Om brottsofferfrågorna finns med på deras agenda betyder det att flera organisationer görs uppmärksamma på betydelsen av stöd till brottsoffer.

”För att stödja det lokala arbetet fördelar Brå ekonomiskt stöd till lokala brottsförebyggande projekt och anordnar utbildningar för dem som arbetar lokalt.”

Brå bedriver också forskning som berör brottsofferfrågor. Dit hör till exempel studien om upprepad utsatthet samt forskning om våld mot kvinnor och barn. Till studier under senare år kan nämnas en uppföljning av hur lagen om besöksförbud fungerar och en studie om stalkning – det vill säga upprepade trakasserier av en och samma person mot en och samma person. För närvarande pågår också ett arbete med en nationell trygghetsundersökning som ska genomföras varje år för att därigenom göra det möjligt att göra jämförelser över tid.

Undersökningen ska fungera som ett komplement till kriminalstatistiken och ge svar på frågor om utsatthet för brott och upplevelsen av otrygghet. Studien baseras på en intervjuundersökning med ett slumpmässigt urval av befolkningen. Resultaten från undersökningen kan till exempel användas vid planering av verksamheter och satsningar inom rättsväsendet.

KÄLLA: BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET (BRÅ).

Brottsofferjourerna

Brottsofferjourernas riksförbund (BOJ) samordnar arbetet för landets omkring 100 lokala brottsofferjourer. Dessa ger praktiskt och emotionellt stöd till brottsoffer, målsäganden och vittnen, medan riksförbundet mer övergripande arbetar för bättre villkor för brottsoffer.

Brottsofferjourerna kan hjälpa dem som utsatts för brott att kontakta olika hjälpinstanser, till exempel att söka psykologisk hjälp, ansöka om skyddat boende eller ekonomiskt understöd. De kan också vara till hjälp vid olika myndighetskontakter. Brottsofferjourerna in-

formerar om brottsoffers rättigheter och kan ge vägledning i brottmålsprocessen. Där finns också personer som är utbildade i att ge stöd till vittnen. De som arbetar med vittnesstöd ger information om hur rättegången går till, ger stöd i samband med rättegången och kan även vara med under rättegången.

Riksförbundet ansvarar för utbildning av sina medlemmar. Det gör man genom att arrangera seminarier och ta fram utbildningsmaterial, rapporter och skrifter. Riksförbundet för också statistik över antalet ärenden som brottsofferjourerna hanterar.

KÄLLA: WWW.BOJ.SE

”Brottsofferjourerna kan hjälpa dem som utsatts för brott att kontakta olika hjälpinstanser, till exempel att söka psykologisk hjälp, ansöka om skyddat boende eller ekonomiskt understöd.”

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL)

I slutet av nittiotalet öppnade landets första brottsofferjour för homo- och bisexuella samt transpersoner av RFSLs stockholmsavdelning. Jourcen drivs i dag i regi av RFSL och de flesta som söker hjälp av jourcen har varit utsatta för hatbrott eller partnervåld. Men det finns även de som har blivit utsatta för trakasserier, hot och våld av sina egna familjer.

KÄLLA: WWW.RFSL.SE. I IDÉSKRIFT NR 12 BESKRIVS PROJEKT INRIKTADE MOT ATT FÖREBYGGA HATBROTT.

del 2.

Projekt med brottsoffer- perspektiv

Projekt inriktade mot att förebygga upprepad utsatthet

Om upprepad utsatthet

Precis som en liten grupp gärningsmän står för en stor del av brottsligheten, utsätts en liten grupp brottsoffer för majoriteten av alla brott. Som tidigare nämnts drabbas omkring fem procent av befolkningen av hälften av alla brott som anmäls (Brå, 2001). Därför kan åtgärder inriktade specifikt till dem som redan utsatts för brott vara effektivt.

Den som har varit utsatt för brott en gång löper alltså betydligt större risk att utsättas för brott igen, än den som aldrig varit utsatt för brott. Risken ökar ytterligare för dem som anmält två brott. Störst risk att utsättas för upprepade brott har de som har utsatts för inbrott i skola, inbrott i butik och kvinnor som utsatts för våld av en bekant gärningsman. Vid inbrott i bostad är risken inte lika hög, men fortfarande förhöjd. Studier i andra länder visar dock att upprepad utsatthet är mycket vanligt vid inbrott i bostad. Därför kan det ändå vara av stor betydelse att inrikta brottsförebyggande insatser till dem som varit utsatta för inbrott. Dessa insatser är också förhållandevis enkla och kostnadseffektiva.

Risken att utsättas för brott är störst i nära anslutning till det tidigare brottet. Ett exempel är inbrott mot butiker och skolor. Av de upprepade brott som anmäls inom ett år, hade 40 procent skett mindre än en månad efter det första brottet. Denna kunskap kan användas i det brottsförebyggande arbetet. (Läs mer om upprepad utsatthet på s. 12)

I detta kapitel presenteras tre olika projekt som är inriktade mot att förebygga upprepad utsatthet.

”Risken att utsättas för brott är störst i nära anslutning till det tidigare brottet... Denna kunskap kan användas i det brottsförebyggande arbetet”.

Brittiskt projekt mot upprepad utsatthet vid inbrott

Projektet startade sedan det hade visat sig att andelen upprepat utsatta för inbrott i polisområdet Cleveland i nordöstra England var mycket hög i en nationell jämförelse. Av de drygt 8 000 inbrott som hade begåtts under 2001–2002 handlade nära 1400, knappt 17 procent, om hushåll som hade blivit utsatta två gånger inom loppet av ett år. När man undersökte varför, så visade det sig att metoderna för att motverka upprepad utsatthet för inbrott i polisområdet varken var systematiska eller effektiva. Det gjordes många insatser, men de var inte enhetliga och genomfördes i olika utsträckning både av olika polisenheter och enskilda polismän.

För att motverka denna utveckling startades ett projekt som syftade till att

- *uppmärksamma de riskfaktorer som finns för att bli utsatt på nytt*
- *hitta mer systematiska och effektiva insatser för att förhindra upprepad utsatthet*
- *förbättra stödet till brottsoffer som utsatts flera gånger för inbrott*
- *förbättra samarbetet mellan olika aktörer.*

Projektet pågick inledningsvis mellan juli 2002 och mars 2003 och hade till sitt förfogande en deltidsanställd projektledare och en heltidsanställd projektarbetare och samordnades av Safe in Tees Valley, som är ett brottsförebyggande partnerskap (liknande lokalt brottsförebyggande råd) som finns i polisområdet. Arbetsmetoderna blev uppmärksammade på nationell nivå och redan i slutet av år 2003 omvandlades satsningen till ett pilotprojekt med stöd från det brittiska inrikesdepartementet (Home Office). Tanken var att arbetsmetoderna skulle användas över hela Storbritannien. I denna redogörelse beskrivs både det arbete som har utförts i det inledande projektet och dess fortsättning, eftersom de båda är svåra att särskilja.

ÅTGÄRDER

ANALYS AV PROBLEMBILDEN

Arbetet inleddes med en grundlig kartläggning av polisens förebyggande arbete mot inbrott. Man undersökte även omständigheterna kring de inbrott som begicks, bland annat tittade man på vilka hushåll/personer som främst drabbades, hur tillvägagångssättet varit för att bryta sig in och vilka områden som var särskilt utsatta. Uppgifterna samlades in genom att man sammanställde statistik och genom intervjuer och enkäter till de brottsdrabbade. Dessutom intervjuades poliser på olika nivåer samt personer som arbetade för de lokala brottsförebyggande partnerskapen som fanns i polisområdet. Intervjuer gjordes även med personer som tidigare hade dömts för inbrott. Allt detta gjorde att man fick en god uppfattning om problemets omfattning, vilka personer och geografiska områden som var i riskzonen och vilka åtgärder som fick en potentiell förövare att avstå från att bryta sig in i en lägenhet eller ett hus. Uppgifterna användes sedan som ett fortlöpande stöd i det förebyggande arbetet.

INFÖRANDE AV ETT "INBROTTSPAKET"

Redan i den inledande fasen av projektet försökte polisen införa mer enhetliga insatser i samband med att en person hade anmält ett bostadsinbrott. Det här utvecklades under projektets andra fas genom att man framställde ett undersökningsverktyg – Burglary Investigation Pack – som blev ett av de viktigaste inslagen i arbetet. Verktøyet bestod av fyra olika delar och var tänkt att fungera som en manual som alla poliser skulle följa när de utredde ett bostadsinbrott, både de som utsattes för första gången och de som var upprepat utsatta.

Den första delen riktade sig till de drabbade och innehöll information och råd, exempelvis information om den polis som ansvarade för utredningen och telefonnummer till organisationer som arbetar med grannsamverkan, brottsofferstöd och brottsförebyggande rådgivning. Den andra delen var riktad till polisen och bestod av olika typer av checklistor med information om hur bostadsinbrott brukar inträffa, en riskbedömningsprofil för att kunna avgöra risken att samma person utsätts på nytt samt en manual för att göra en säkerhetsinspektion av bostaden. Den tredje delen riktade sig också till

polisen. Den bestod av instruktioner för att slutföra polisanmälan samt en åtgärdslista över vilka brottsförebyggande insatser som polismannen bedömde vara mest nödvändiga. Åtgärdslistan skickades till den enhet som arbetade med brottförebyggande frågor hos de lokala myndigheterna. Den fjärde delen vände sig till de drabbades grannar och innehöll löstagbara kort som kunde delas ut eller fästas vid entrén till huset om det var i ett flerbostadshus. På korten fanns information om att det hade inträffat ett inbrott i huset, vart man skulle ringa om man hade några tips till polisen samt säkerhetsråd för att förebygga inbrott i den egna bostaden.

SYSTEMATISKT POLISARBETE

Inbrottspaketet bedömdes inte i sig kunna förebygga upprepad utsatthet för inbrott. Polisen försökte därför systematisera sin handläggning och sina åtgärder i samband med att man hade tagit emot en anmälan om inbrott. Redan när en person anmälde ett inbrott gjordes en bedömning av huruvida det handlade om ett upprepat brott. Bedömningen gjordes enligt definitionen att de bostäder som haft två inbrott inom loppet av ett år var upprepat utsatta. Men oavsett om det gällde en upprepad anmälning eller inte skickades alltid en polis till bostaden. Polisen genomförde sedan alla åtgärder enligt undersökningsverktyget som beskrivits ovan. När den polis som hade gjort inspektionen återvände till stationen granskades materialet av det vakthavande befälet (Supervising Sergeant). Utredningen skickades sedan vidare till ett undersökningsteam för inbrott. Om det handlade om ett upprepat inbrott gjorde den brottsförebyggande polisen (CPO) en ny och fördjupad undersökning av bostaden. Den polisen träffade också en överenskommelse med brottsoffret om vilka åtgärder som skulle vidtas. Rapporten skickades sedan vidare till kommunens Community Safety Department som bekostade och ansvarade för att de brottsförebyggande åtgärderna genomfördes.

FORTLÖPANDE KARTLÄGGNINGSARBETE

Förutom att problembilden kring inbrott och upprepade inbrott kartlades i början av projektet, byggde projektledningen i samarbete med polisen upp en databas om inbrott. I den fördes uppgifter in från de brottsanmälningar om inbrott som tagits emot. Projektledningen

vidarebefordrade sedan dagligen information från databasen ut till alla polisenheter. Det kunde handla om nya trender eller platser som för tillfället verkade vara särskilt utsatta.

ÖVRIGA ÅTGÄRDER

Förutom de ovannämnda punkterna genomfördes inom ramen för projektet även ett flertal andra åtgärder. Det handlade till exempel om att fortlöpande hålla dem som deltog i projektet informerade om hur arbetet fortskred. Möten hölls kontinuerligt om hur arbetsfördelningen skulle se ut och om protokoll eller checklistor som användes kunde förbättras. För att ge kännedom om arbetet lämnades även fortlöpande information till medierna om hur arbetet utvecklades.

RESULTAT OCH DISKUSSION

Projektet i Cleveland har utvecklats i flera steg och är ännu bara delvis utvärderat. Den första fasen av projektet, som genomfördes 2002 – 2003 och som koordinerades av den regionala samarbetsorganisationen Safe in Tees Valley, har dock utvärderats. I utvärderingen har brottsutvecklingen under projektets tre första månader jämförts med tre månader direkt efter det att projektet avslutats. Jämförelsen visade att inbrotten minskade med 27 procent och att andelen upprepat utsatta hade minskat med 36 procent. Den andra delen av projektet, som sjösattes i november 2003, har endast utvärderats avseende den inledande delen av projektet. I grunden bygger denna fortsättning av projektet på det ovan beskrivna arbetet. Flera av åtgärderna har dock utvecklats främst när det gäller polisens interna rutiner för handläggning av anmälningar om inbrott. De delar som hittills utvärderats visar att detta arbete gett polisen en mer strukturerad modell för att både utreda och förebygga inbrott. Flödet har blivit bättre från polisanmälan, platsinspektion, datainsamling, analys och vittnesstöd till genomförande av förebyggande insatser. Andra förbättringar är en högre kvalitet på de uppgifter som polisen samlar in, ett mer personligt och anpassat stöd till brottsoffer, tydligare struktur om vem som ansvarar för vad och en högre grad av professionalisering bland poliserna när det gäller att utreda inbrott.

Även om projektet i Cleveland ännu inte har utvärderats till ful-

lo, finns det en hel del som talar för att det kan vara en verkningsfull modell för att förebygga upprepad utsatthet vid inbrott. Inte minst gäller det att projektet visar hur man kan systematisera arbetet inom polisen för att stödja brottsoffren och hjälpa dem att minska risken för att utsättas på nytt. Projektet visar också på behovet av att ett brottsförebyggande och brottsofferstödande projekt av denna typ måste förankras på flera nivåer i polisens arbetsorganisation. De poliser som arbetar med inbrott måste få tid att slutföra utredningarna och genomföra säkerhetsinventeringen hos brottsoffren med relativt kort varsel. Här ligger en av svårigheterna med att förebygga upprepad utsatthet – eftersom risken att utsättas igen är som störst precis när det inledande brottet har begåtts måste de preventiva åtgärderna genomföras snabbt.

KÄLLA: EVANS, N. OCH NEALE, B. (2003). REPEAT VICTIMISATION, DOMESTIC BURGLARY PROJECT. (PROJEKTBEKRIVNING TILL THE HERMAN GOLDSTEIN AWARD 2003), MAWBY, R. (2004). THE PSU DOMESTIC BURGLARY REPEAT VICTIMISATION EVALUATION (FINNS ATT LADDA NER FRÅN WWW.SAFEINTEESVALLEY.ORG).

Södertäljepolisens arbete med inbrottsoffer

Ett inbrott i den egna bostaden upplevs av många som traumatiskt och omskakande. Ofta är det inte värdet av det som eventuellt stulits som skapar mest oro, utan känslan av att någon har trängt in i och kränkt ens personliga sfär. Polisen i Södertälje arbetar sedan början av år 2004 med en ny metod för att utreda och förebygga inbrott. En bakgrund till satsningen var att närpolisen i Södertälje sedan flera år tillbaka hade arbetat med att försöka förhindra upprepad utsatthet för vissa brottskategorier. Arbetet inleddes med att erbjuda ökat skydd till dem som utsatts för bilbrott, vilket senare utvecklades till att stödja brottsoffer som drabbats av inbrott. Arbetet i Södertälje är inspirerat av en satsning som tidigare drivits av Västerortspolisen i Stockholm. Arbetsmetoderna i Västerort och Södertälje har även uppmärksammats av Stockholmspolisen på länsnivå och det finns planer på att införa ett liknande arbetssätt i hela Stockholms län. Grundtanken är att besöka alla inbrottsoffer i hemmet

samt att dela ut en broschyr och ge information om hur man kan förebygga inbrott.

ÅTGÄRDER

Södertäljepolisens arbetssätt vid inbrott inleds med att polisen besöker brottsoffret och tar emot anmälan i hemmet. Därefter görs en brottsplatsundersökning för att säkra eventuella spår efter gärningspersonen i form av fingeravtryck eller DNA. Redan vid detta tillfälle ges en kort inledande information om brottsförebyggande åtgärder. Polisen lägger dessutom lappar i brevlådan till grannarna i området där det står att ett inbrott inträffat. Grannarna uppmanas även att höra av sig till polisen om de har sett några okända personer eller bilar i området. Inom två veckor ska sedan polisen göra ett återbesök hos brottsoffret. Inför återbesöket informeras brottsoffret om att polisen erbjuder ett återbesök. Lyckas inte polisen få tag på brottsoffret skickas ett brev hem. Vid det andra besöket ges en mer utförlig brottsförebyggande information, polisen informerar om grannsamverkan och gör en utvändig och invändig besiktning. Polisen delar också ut en tryckt broschyr där det finns råd om olika sätt att förbättra bostadens skalskydd i form av bättre lås och larm. Brottsoffren får även telefonnummer till polisens brottsförebyggande samordnare, som kan svara på frågor om hur man kan skydda sig mot rån och ge tips om larmutrustning. Förutom att ge konkreta säkerhetsråd är hembesökets syfte även att ge brottsoffren möjlighet att prata av sig.

RESULTAT OCH DISKUSSION

Totalt fick drygt 100 personer som drabbades av inbrott under år 2004 hembesök från polisen. Det ska jämföras med att runt 150 fullbordade villainbrott anmäldes i Södertälje under detta år. Två studenter från Polishögskolan har utvärderat projektet genom att ringa runt till personer som har fått besök från polisen och har fått rådgivning. Undersökningen omfattade ett urval om 92 personer som hade haft inbrott under 2004. Av dem fick studenterna tag på 55 personer, och 48 av dem hade fått ett personligt besök från polisen. Undersökningen visar att flertalet hade tagit till sig budskapet, och de som uppgav att de hade läst hela broschyren hade också förbätt-

rat sitt skalskydd i bostaden. I den lilla grupp som inte hade läst broschyren uppgav de flesta att de bara hade installerat ett larm. Undersökningen innehåller ingen analys av om de som fått besök från polisen och vidtagit brottsförebyggande åtgärder har utsatts för nya inbrott. Många av dem som medverkat i undersökningen verkar dock vara mycket nöjda med polisens bemötande. Även polisen är nöjd med det nya arbetssättet, och många poliser som gjort hembesöken har uttryckt att hembesöken är en bra metod för att ge både brottsofferstödjande och brottsförebyggande hjälp till brottsoffer.

Arbetet med återbesök hos inbrottsoffer är ett bra exempel på hur brottsofferstödjande och brottsförebyggande verksamhet kan kombineras. För att genomföra den här typen av projekt krävs det dock att det kontinuerligt avsätts arbetsresurser för att genomföra hembesöken. I projektet i Södertälje löstes det problemet delvis genom att ordningspoliser gjorde hembesöken när de närpoliserna som normalt arbetade med projektet var lediga under främst sommaren. Kontinuiteten blev något lidande eftersom ordningspoliserna har andra mer akuta arbetsuppgifter. Det gjorde att andelen hembesök sjönk vid de tidpunkter ordningspoliser hade ansvar för hembesöken.

KÄLLA: BENDT, M. OCH BLOM, U. (2005). BOSTADSINBROTT 2004 – UTVÄRDERING AV PROJEKT PÅ UPPDRAG AV SÖDERTÄLJE POLISMÅSTARDISTRIKT. UPPSATS PÅ POLISPROGRAMMET VID POLISHÖGSKOLAN I SOLNA.

Projektet ”Inte en gång till” i Mölndal och Härryda

Forskning om upprepad utsatthet visar inte bara att fenomenet existerar. Den visar också att risken att utsättas på nytt varierar mellan olika brottstyper. Den tidigare nämnda Brå-studien om upprepad utsatthet visar att de brottstyper där mönstret framträder tydligast när det gäller upprepad utsatthet är våld mot kvinnor, inbrott i skolor och inbrott i butiker. Det här var utgångspunkten för projektet ”Inte en gång till” som genomfördes i Mölndals närpolisområde, som omfattar de båda kommunerna Mölndal och Härryda. Projektet är ovanligt genom att det finns en tydlig teoretisk förankring i valet av åtgärder och redan från början en tydlig ambition att vetenskapligt

utvärdera de kvantitativa effekterna av åtgärderna – om risken att utsättas på nytt hade minskat för dem som fick brottsförebyggande stöd genom projektet. Två personer arbetade med projektet, en kriminalinspektör vid Polismyndigheten i Mölndal och en brottsofferassistent vid Brottsofferjouren i Mölndal och Härryda.

ÅTGÄRDER

I teorin borde åtgärder för att öka brottsoffers eller brottsobjekts förmåga att skydda sig kunna minska andelen som blir upprepat utsatta. Avsikten med projektet kan sägas ha varit att testa om teorierna håller i verkligheten. Inom projektet har kriminalinspektören och brottsofferassistenten tillsammans, två gånger per vecka, gått igenom de anmälningar som inkommit till närpolisområdet inom följande brottskategorier:

- *misshandel och grov kvinnofridskränkning*
- *rån*
- *inbrott i skola eller butik (ej privatbostad).*

Samtliga anmälningar studerades sedan. De personer som inte var skrivna i det aktuella närpolisområdet eller hade blivit utsatta för brott i tjänsten uteslöts. Därefter lottades brottsoffren in i en behandlingsgrupp och en kontrollgrupp. Personer i kontrollgruppen som var i behov av akut stöd hänvisades till brottsofferjourens ordinarie verksamhet.

De brottsoffer som hamnade i åtgärdsgruppen erbjöds sedan att delta i projektet, där de både fick brottsofferstöd och hjälp med brottsförebyggande åtgärder. För att kartlägga tidigare utsatthet för brott blev brottsoffren kontaktade av projektet för att svara på ett antal frågor om tidigare utsatthet. Dessutom kontrollerades via polisens brottsanmälningssystem om de tidigare gjort anmälningar. Utifrån den informationen gjordes en riskanalys och ett åtgärdsprogram upprättades tillsammans med brottsoffret.

Ett exempel på de åtgärder som har föreslagits kan hämtas från de fall som handlar om våld mot kvinnor. De föreslagna åtgärderna omfattar både fysiskt skydd och kontaktskydd. Exempel på fysiska skydd har varit att brottsoffrets bostad har förändrats genom nytt eller

extra lås, säkerhetskedja på dörren, titthål i dörren eller insynsskydd. De olika former av kontaktskydd som förekommit är att frivilliga grannar har engagerats och fått instruktioner att omedelbart larma polisen om de hör skrik eller bråk från brottsoffrets lägenhet. Andra åtgärder är att hämtning och lämning av barn i samband med umgänge med den andra föräldern, har flyttats från brottsoffrets bostad till förskola eller skola. Personer som gärningsmannen har respekt för har även engagerats och varit med vid hämtning av tillhörigheter i samband med separationer.

I huvudsak är det brottsoffret som har ålagts ansvaret för att de föreslagna åtgärderna genomförs. Det här har varit en bärande tanke i projektet – att inte agera i brottsoffrets ställe utan att i stället ge brottsoffret kunskap, resurser och förmåga att skydda sig själv och att själv ta ansvar för att förbättra sitt skydd. Polisen och brottsoffer-assistenten fördelade ärendena mellan sig och var ute och diskuterade åtgärdsprogrammet på plats hemma hos brottsoffren.

RESULTAT OCH DISKUSSION

Arbetet i projektet har utvärderats av en extern forskare vid sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet och delvis finansierats av Brå. Enligt utvärderaren finns det inga statistiskt säkerställda skillnader i upprepad utsatthet mellan de personer som har fått brottsofferstöd och brottsförebyggande stöd (åtgärdsgruppen) och de som inte har fått det (kontrollgruppen). För våld mot kvinnor fanns det till och med en svag tendens till att de som fått hjälp har blivit upprepat utsatta i högre utsträckning. En naturlig förklaring till det kan dock vara att de som tagit emot brottsofferstöd har fått ett stärkt självförtroende och börjat anmäla övergrepp i större utsträckning. För dem som utsatts för inbrott var tendensen den motsatta. De som hade fått brottsförebyggande stöd blev i mindre utsträckning utsatta igen.

Utvärderingen pekar på många av de svårigheter man står inför i det brottsförebyggande arbetet. Kunskapen om verkningfulla metoder och under vilka omständigheter de kan göras effektiva är ofta begränsad. Det är också svårt att utvärdera brottsförebyggande verksamheter eftersom så många faktorer som är svåra att hålla konstanta spelar in för resultatet. Trots det finns det mycket som talar för att arbets-

metoderna som använts i projektet bör betraktas som potentiellt löftesrika brottsofferstödjande och brottsförebyggande metoder. I utvärderingen pekar man på att ett arbete för att förebygga upprepad utsatthet kanske behöver ta ett bredare grepp och även arbeta mot gärningspersonerna om de är kända. Det kan möjligen också vara nödvändigt att ge mer praktiskt stöd åt brottsoffren och inte överlämna åt dem själva att vidta de brottsförebyggande åtgärderna. Eftersom risken för att utsättas på nytt vid vissa brott är störst direkt i samband med den första händelsen kan det också vara nödvändigt att snabbare vidta förebyggande åtgärder.

KÄLLA: EKBRAND, H (2005). INTE EN GÅNG TILL – UTVÄRDERING AV BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE MED INRIKTNING MOT UPPREPAD UTSATTHET. FORSKNINGSRAPPORT NR 136, SOCIOLOGISKA INSTITUTIONEN, GÖTEBORGS UNIVERSITET.

Sammanfattning

Gemensamt för de projekt som beskrivits i detta kapitel är att de till stor del handlar om hur polisen kan arbeta för att uppnå både brottsförebyggande och brottsofferstödjande resultat. Polisen är den myndighet som nästan alltid har den första kontakten med ett brottsoffer. Därför kan polisens hantering av brottsoffer inte bara få konsekvenser för brottsoffrens bild av polisens bemötande, utan också för hur man upplever bemötandet från hela rättsapparaten. Polisens arbete kan därför leda till en större tilltro till hela rättsväsendet, med den positiva konsekvensen att fler anmäler brott och är beredda att ställa upp som vittnen. Ett förbättrat brottsofferarbete från polisen och övriga myndigheter inom rättskedjan borde därför kunna leda till att fler brott klaras upp. Det här är en av flera kopplingar som finns mellan brottsofferstödjande och brottsförebyggande arbete.

En annan koppling mellan brottsofferarbete och brottsförebyggande arbete hänger ihop med fenomenet upprepad utsatthet. Eftersom vissa personer löper större risk att utsättas för upprepad brottslighet är det en effektiv brottsförebyggande strategi att rikta ett förstärkt stöd till dessa individer. Det här är en bärande tanke i flera av de projekt som beskrivits i detta kapitel.

De projekt och verksamheter som beskrivits visar att det finns

stora möjligheter att initiera ett brottsofferstödande och brottsförebyggande arbetssätt på flera olika nivåer inom polisen. Samtidigt visar projektbeskrivningarna att det krävs att man avsätter resurser och att några personer får tid att arbeta med projektet. Ska en större krets poliser, till exempel utryckningspoliser, involveras i arbetet krävs det att de får tid att slutföra till exempel hembesök hos personer som utsatts för inbrott.

Projekt inriktat mot att stödja våldsutsatta kvinnor

Om våld mot kvinnor

Varje år anmäls drygt 20 000 fall av misshandel mot kvinnor och av dem har omkring 16 000 begåtts av en för kvinnan bekant gärningsman (varav cirka 75 procent avser våld i nära relationer). Under de senaste tio åren har antalet anmälningar ökat stadigt. Det beror troligen både på en ökad anmälningsbenägenhet och på en faktisk ökning. Men mörkertalet när det gäller våld mot kvinnor i nära relationer är mycket stort. Enligt en enkätundersökning som Brå genomfört visade det sig att cirka 1 procent av kvinnorna, under en tolv månaders period, hade varit utsatta för våld av en man de hade eller hade haft en nära relation med. Ingen av dessa kvinnor hade gjort en polisanmälan. Enkäten skickades till kvinnor vid ett slumpmässigt urval av arbetsplatser i fyra län (Brå, 2002).

Det är också vanligt att kvinnor som en gång utsatts för våld, utsätts igen. Omkring 25 procent av dem som tidigare polisanmält misshandel av en bekant gärningsman, inkommer med en ny anmälan (Brå, 2001).

I de fall kvinnan polisanmäler våldet, väljer omkring en fjärdedel att sedan inte medverka i den fortsatta utredningen (Brå, 2002). Även om det inte går att ”ta tillbaka” en anmälan, blir det svårare för polis och åklagare att gå vidare med åtalet.

I arbetet med att förebygga våld mot kvinnor är det avgörande med en fungerande samverkan mellan olika myndigheter och organisationer. Det finns flera organisationer som är betydelsefulla i arbetet med våld mot kvinnor. Utöver polisen, socialtjänsten och kvinnojourerna har hälso- och sjukvården en viktig roll. Enligt en brittisk rapport är patientinformation om våld i nära relationer en viktig del i det förebyggande arbetet. Att personalen får utbildning är en annan. Det kan till exempel handla om att lära personalen att ställa frågor om våld i nära relationer (Taket, 2004). Utbildning av personal är lika viktig för andra yrkesgrupper, inte minst för att skapa en helhetssyn kring problemet. Det finns också fördelar med att insatser riktas mot både den utsatta kvinnan, de barn som bevittnar våldet och förövaren.

Ett sätt att förebygga och upptäcka våld mot kvinnor är så kallad ”screening” vid barnmorskemottagningarna. Det innebär att blivande mammor får träffa barnmorskan utan sin partner. Under samtalet ställer barnmorskan frågor om våld i relationen. Screening förekommer på flera platser i landet. Ett exempel är det lokala brottsförebyggande rådet i Gunnared, en stadsdel i Göteborg, som tillsammans med primärvården tog ett sådant initiativ. År 2001 hade Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra ett metodutvecklingsprojekt när det gäller screening av våldsutsatta kvinnor. Enligt Socialstyrelsen var över 90 procent av 700 tillfrågade kvinnor positiva till screening vid barnmorske- och ungdomsmottagningar. Det framkom också att både personalen och de tillfrågade kvinnorna ansåg att ungdomsmottagningar och barnmorskemottagningar var en lämpig plats att ställa frågor om våld. Enligt Socialstyrelsen bidrar också arbetet med screening till att våldsutsatta kvinnor lättare får stöd.

På följande sidor beskrivs verksamheten Frideborg som är en samverkan mellan flera olika organisationer och som tar emot såväl offer som gärningsman och de barn som lever i en våldsutsatt miljö.

Frideborg – samverkan förebygger våld mot kvinnor

I början 1990-talet mördades en kvinna av en man hon hade en nära relation till. Det visade sig sedan att flera myndigheter – polis, social-

tjänst och sjukvård – oberoende av varandra hade känt till kvinnans situation. Därför påbörjades ett arbete för att hitta nya arbetsmetoder för hur de olika myndigheterna skulle kunna samarbeta, exempelvis genom att skapa rutiner för hur man upptäcker och ger stöd till kvinnor som misshandlas samt hur man kan förebygga fortsatt misshandel. Det resulterade i Frideborg, en verksamhet inriktad både mot kvinnor som utsatts för våld och mot de män som begår våldet. Verksamheten erbjuder också stöd till de barn som bevittnat våld i en nära relation. Inspirationen hämtades från ett amerikanskt projekt i Minnesota, där en viktig åtgärd var att rikta stöd till både offer och förövare.

ÅTGÄRDER

Polisen i Norrköping skickar anmälningar som gäller våld mot kvinnor i nära relationer till Frideborg. När personalen får ta del av information om ett ärende skickas först ett informationsbrev hem till kvinnan som sedan följs upp med ett telefonsamtal efter en vecka.

En viktig del i Frideborgs verksamhet är att ge samtalsstöd för att kvinnorna ska kunna hantera det som har inträffat. Tanken är att de ska ta tillbaka kontrollen över sitt eget liv, sätta gränser och utgå från egna behov. Samtalsstödet ska ge kvinnan brottsofferstöd och möjlighet att bearbeta det som hänt. Frideborg vill stärka kvinnans självkänsla så att hon kan komma fram till egna val och fatta självständiga beslut. De som känner behov får också stöd i sina myndighetskontakter.

En viktig del är att stödja kvinnor så att de förmår polisanmäla och fullfölja den juridiska processen om ärendet går till domstolsförhandling. Tillsammans med personalen diskuteras vad som händer vid en polisanmälan, hur ärendegången ser ut och hur en rättegång går till. Kvinnan får också information om att hon kan ha möjlighet till ett målsägarbiträde. Samtidigt är personalen på Frideborg noga med att klargöra de eventuella konsekvenserna för kvinnan eftersom en polisanmälan kan få motsatt effekt och innebära en risk för henne.

Även männen erbjuds hjälp i form av samtal både i grupp och enskilt. Syftet är att hjälpa mannen att definiera vad som är våld, hans eget ansvar för sitt handlande och ge honom möjlighet att reflektera över och förändra sitt aggressiva beteende. Anledningen till att även arbeta med männen är att många män fortsätter misshandeln i nya relationer. Många av männen hittar ofta förklaringar till våldet utanför

sig själva och ser inte sin egen skuld. Därför försöker personalen klargöra vad mannen har för ansvar och vad han inte har ansvar för.

På Frideborg finns även en barnverksamhet som riktar sig till barn som har bevittnat eller varit utsatta för våld. Avsikten med barnverksamheten är att ge barnen möjlighet att våga berätta om det som har hänt, hjälpa dem att bearbeta det och få dem att förstå att våldet inte är deras fel. Barnverksamhet baseras på ett arbetsmaterial från Rädde Barnen och består av samtal i kombination med rollspel, lek och tecknande. Personalen på Frideborg försöker lära barnen att inte själva ingripa om de ser att mamma blir slagen. De får också lära sig hur de ska bete sig om de behöver ringa efter hjälp. De får lära sig praktiska saker som sitt namn, personnummer, hur man ringer till polisen och vilket socialt nätverk de har omkring sig. De är också viktigt att skapa förutsättningar för att barnen ska känna sig trygga och lära dem ett respektfullt bemötande. För att visa det konkret finns det en kvinna och en man i barngruppen. Det gör att barnen får se hur en man och en kvinna kan fungera tillsammans på ett positivt sätt.

RESULTAT OCH DISKUSSION

Frideborg har utvärderats av utomstående forskare genom enkäter till 50 kvinnor och 50 män som deltagit i verksamheten. Därutöver har några personer intervjuats. Resultaten visar att majoriteten upplever att deras situation förändrats till det bättre.

Verksamheten har också inneburit stora samordningsvinster i och med att flera myndigheter samverkar om samma frågor, i stället för att arbeta var och en för sig. Viktiga erfarenheter från Frideborg har varit att man inte vill framstå som en traditionell myndighet. Till exempel får besökarna vara helt anonyma och det förs inga journalanteckningar. Ytterligare en erfarenhet är att det varit en fördel att målgruppsanpassa verksamheterna, eftersom olika målgrupper har olika behov av insatser. Ett exempel är att unga kvinnor kan behöva andra typer av stöd än äldre.

KÄLLA: BOLIN, ENQUIST-BOLIN, (1997). TACK VARE FRIDEBORG – UTVÄRDERING AV KVINNOVÅLDSPROJEKTET FRIDEBORG I NORRKÖPING.

FRIDEBORGS VERKSAMHETSRAPPORTER SAMT INTERVJUER MED INGRID ANUND OCH KATARINA ZETTERSTRÖM, SOM ARBETAR SOM SAMORDNARE VID FRIDEBORG.

Projekt inriktade mot att stödja unga brottsoffer

Om brott mot unga

Omgivningen tar inte alltid brott mot unga på allvar, och tonåringar blir ofta beskyllda för att genom sin livsstil själva vara orsaken till att de blivit utsatta för brott. Samtidigt är unga oftare utsatta för brott än äldre. Enligt en självdeklarationsundersökning bland elever i årskurs 9 var sex procent utsatta för våld (som inneburit att de fick söka sjukvård, exempelvis hos skolsköterskan) under en tolv månadersperiod. Ungefär en tredjedel hade blivit bestulna (Brå, 2006). Det finns också studier som visar att 9 procent av befolkningen i åldern 16–29 år har varit utsatta för minst ett våldsbrott under ett år. Det innebär en fyra gånger högre risk att utsättas för brott jämfört med personer över 50 år. Yngre personer har också en större risk att utsättas för så kallad upprepad utsatthet. Av de yngre personerna i åldern 16–29 år var 4 procent utsatta för fler än ett våldsbrott på ett år, jämfört med 0,3 procent av dem som är över 50 år (Carlstedt, 2001).

De ungdomar som utsätts för våld drabbas oftast i skolan, men även utomhus på till exempel gator. De som är mest utsatta är pojkar i åldern 13–17 år (Socialstyrelsen, 2004). Inte sällan begås brott mot barn av en bekant gärningsperson. Misshandel mellan ungdomar räknas också ibland som slagsmål och personerna ses inte som offer och gärningsman. Detta gör att det inte alltid ses som ett brott som ska polisanmälas, utan föräldrar och skola försöker lösa problemet (Socialstyrelsen, 2004). Det finns dock uppgifter som pekar på att skolorna i allt större utsträckning har som policy att anmäla våld till polisen. Under perioden 1995–2005 ökade antalet anmälda brott avseende misshandel mot barn i åldern 7–14 år med 70 procent. Framför allt skedde ökningen på dagtid vardagar och gärningsmannen var ofta en jämnårig, något som tyder på en förändrad policy på skolorna.

På följande sidor beskrivs Stödcentrum för unga brottsoffer. Huvudfokus är på den första modellen som startade i Stockholm år 1999, men med inslag av information från övriga stödcentrum runt

om i landet. Därutöver beskrivs en verksamhet i Västerås inriktad mot att få personal att i större utsträckning anmäla när de misstänker att ett barn på något sätt far illa. Det tredje exemplet är Mio-gruppen vid Astrid Lindgrens sjukhus där personalen inriktat sig mot att upptäcka misshandel av mycket små barn.

Stödcentrum för unga brottsoffer

Landets första Stödcentrum för unga brottsoffer startade i Stockholm år 1999. Nu cirka, sju år senare, finns fyra stödcentrum i Stockholm och ett flertal andra kommuner har startat liknande verksamheter. Initiativet till den första verksamheten togs av en socionom med lång erfarenhet av arbete med kriminella ungdomar. I sitt arbete kom socionomen inte bara i kontakt med kriminella ungdomar, utan även unga brottsoffer. Hon uppmärksammade att brottsoffren inte fick tillräckligt med stöd, exempelvis information om polisutredningen eller hur en rättegång går till. Dessutom fick inte de unga brottsoffren det samtalsstöd som de var i behov av för att kunna bearbeta de känslor som följer av att ha blivit utsatt för brott.

Vem som tagit initiativ till stödcentrum varierar mellan olika kommuner. I vissa fall är det kommunpolitiker eller det lokala brottsförebyggande rådet.

ÅTGÄRDER

I de allra flesta fall är det polisen som tillfrågar de unga brottsoffren om de är intresserade av kontakt med stödcentrum för unga brottsoffer, och det är också polisen som lämnar kontaktuppgifter till personalen. De flesta stödcentrum har sina lokaler hos polisen. En anledning är att det troligen gör ungdomarna mer motiverade att komma, än om lokalen finns hos socialtjänsten. Ytterligare en modell är att personalen på stödcentrum är med på de möten där polisen går igenom de anmälningar som gjorts. Det gör att de redan då kan ta ställning till om det finns anledning till kontakt.

För att kommunicera med ungdomarna på ett sätt som de är vana vid tar personalen oftast kontakt via SMS för att erbjuda ungdomarna kontakt med stödcentrum.

För många ungdomar kan det vara svårt att tala om de känslor

som uppstår efter brottet. Därför får de, för att underlätta och avdramatisera samtalet, olika konkreta uppgifter att genomföra hemma. En sådan uppgift är att inför rättegången skriva ner sin egen berättelse om vad som hänt. En annan uppgift är att rita en bild av brottsplatsen. Om man ritat och skrivit ner sin berättelse är det lättare att berätta om händelsen under rättegången. Att teckna kan vara ett verktyg för att bearbeta den ilska man kan känna gentemot förövaren efter att ha blivit utsatt för brott.

Det är viktigt för brottsoffer, inte minst unga brottsoffer, att polisen informerar om hur brottsutredningen går. I de fall utredningen läggs ner är det särskilt viktigt att förklara varför. Även rättegången kan vara svår för många unga brottsoffer. För att ge ungdomarna stöd inför rättegången har vissa stödcentrum knutit juridikstuderande till verksamheten. En av deras uppgifter är att de visar rättegångssalen för att brottsoffret ska få se hur den ser ut. De följer också med och är närvarande under rättegången.

Skolarbetet är ett annat problem för många unga brottsoffer. Många har svårt att koncentrera sig och göra läxor. Därför uppmantras ungdomarna att berätta för lärarna vad som har hänt, för att därigenom få stöd även av skolan.

Många av de ungdomar som besöker stödcentrum har tidigare varit utsatta för brott. Därför talar man även med ungdomarna om hur man kan undvika att det händer igen.

RESULTAT OCH DISKUSSION

Det är viktigt för alla brottsoffer, inte minst unga, att få tala med någon om det som inträffat. Det kan underlätta arbetet med att bearbeta händelsen och kan även minska risken för så kallad posttraumatisk stress. I rapporten *Socialtjänstens stöd till unga brottsoffer* har Socialstyrelsen intervjuat företrädare för olika stödcentrum. Där konstateras att stödcentrum fyller en viktig funktion eftersom ungdomarna får tillfälle att återberätta och bearbeta det trauma som ett brott innebär, något som kan minska långsiktigt negativa konsekvenser av brottet.

Enligt Socialstyrelsen är de flesta som besöker stödcentrum pojkar och åldern varierar mellan 8–23 år. De flesta har varit utsatta för misshandel och rån, vilket troligen är en konsekvens av att många stödcentrum vänder sig till ungdomar som har varit utsatta för brott

i offentliga miljöer. Över 90 procent av de ungdomar som kommer till stödcentrum har polisanmält brottet.

I Socialstyrelsens rapport konstateras också att samverkan med polisen är mycket viktig.

Men samverkan är även viktig med andra instanser som skolan, övriga socialtjänsten, ungdomsmottagningar och sjukvården. Efter som många utsätts i närheten av skolan är en erfarenhet att det är av stor betydelse att återrapportera till skolorna.

KÄLLA: SOCIALSTYRELSEN, (2004). SOCIALTJÄNSTENS STÖD TILL UNGA BROTTSOFFER FÖRELÄSNING MED ANN HELLSTRÖMER.

Mio-gruppen utreder och förebygger barnmisshandel

Vid ett tillfälle behandlade läkare vid Astrid Lindgrens sjukhus ett spädbarn som de visste blivit misshandlat av sina föräldrar. Barnet hade dock klarat sig utan allvarigare skador. Men trots att personalen förstod att det handlade om misshandel skrevs barnet ut från sjukhuset utan att socialtjänsten eller polis kontaktades. En tid senare skrevs barnet in på nytt och var då så svårt skadat av sina föräldrar att det fick skador på hjärnan. Det resulterade i en så kallad Lex Maria-anmälan och några ur personalen beslutade att det behövdes tydligare rutiner. Det var bakgrunden till att personal på Astrid Lindgrens barnsjukhus i Stockholm i slutet av 1990-talet tog initiativ till Mio-gruppen. Den består av knappt 20 specialister med olika inriktning, till exempel barnläkare, rättsmedicinare, röntgenläkare, psykologer och kuratorer. Namnet har gruppen fått från huvudpersonen i *Mio min Mio* av Astrid Lindgren. Men Mio kan också läsas som "misshandel och omsorgssvikt". Mio-gruppen har inrättat särskilda rutiner för att upptäcka och förebygga barnmisshandel och de fungerar också som expertgrupp och rådgivare till annan personal.

ÅTGÄRDER

Mio-gruppen har utarbetat ett vårdprogram med tydliga rutiner. Vid alla olycksfall ska läkaren fylla i ett speciellt journalblad där det ska anges om skadan är ett uppenbart olycksfall eller om det kan finnas skäl att misstänka barnmisshandel. Journalbladet ska sedan sparas till-

sammans med barnets vanliga journal. Om den behandlande läkaren misstänker barnmisshandel ska hon eller han hantera ärendet genom att till exempel ta kontakt med en mer erfaren kollega och göra en anmälan till socialtjänsten. På sjukhuset har det också införts speciella undersökningsrutiner för att upptäcka skador. Ett exempel är benbrott på barn under ett år. I samtliga sådana fall ska den behandlande läkaren ta kontakt med den så kallade bakjouren (en mer erfaren läkare) för att diskutera vad skadan kan bero på. Ett annat exempel på hur läkare kan luta sig mot rutinerna är att de har möjlighet att ta in barnet för observation. Det gör att de får extra betänketid innan de gör en anmälan, samtidigt som barnet skyddas. Precis som andra yrkesgrupper som kommer i kontakt med barn har sjukvårdspersonalen en skyldighet att anmäla till socialtjänsten om de misstänker att ett barn far illa. Därför finns det också tydliga riktlinjer med information om anmälningsskyldigheten och kontaktuppgifter till polis och socialtjänst. Det finns också en standardiserad blankett för hur en anmälan ska fyllas i. Dessutom får alla nya underläkare en halvdagsutbildning med bland annat information om anmälningsskyldigheten.

De tydliga rutinerna på sjukhuset gör att läkarna ”tvingas” ta hänsyn till vad det är för typ av fall de får in och samla så mycket information som möjligt. I rutinerna ingår också att vara noga med att dokumentera alla ärenden. Rutinerna innehåller även en checklista för vad läkarna bör fråga föräldrarna om. De tydliga rutinerna underlättar för läkarna att förklara för föräldrarna varför vissa undersökningar måste göras.

För att förebygga att misshandel över huvud taget förekommer har Mio-gruppen tagit fram en broschyr ”Mitt barn skriker”. I broschyren beskrivs olika metoder för att lugna en skrikande baby. Insprängt i broschyren finns information om hur ömtåliga barn är och vikten av att inte skaka dem. (Det förekommer att föräldrar misshandlar spädbarn genom att skaka dem, något som kan leda till svåra skallskador och ibland till döden. Sådan misshandel kallas Shaken baby syndrome.) Anledningen till att broschyren inte uttryckligen handlar om barnmisshandel är att barnmisshandeln oftast inte är överlagd, utan beror på trötthet, frustration och vanmakt hos föräldrarna. Broschyren är rikstäckande och avsikten är att den ska finnas på så många barnavårds- och mödravårdscentraler som möjligt.

RESULTAT OCH DISKUSSION

Även om gruppens arbete i första hand är utredande, fungerar det även förebyggande. Misshandel mot barn upprepas ofta och det faktum att brottet upptäcks och familjen får stöd kan fungera förebyggande. Sedan gruppen bildades räknar Mio-gruppen med att antalet upptäckta barnmisshandelsfall på sjukhuset har fördubblats, även om mörkertalet fortfarande är stort. Enligt Mio-gruppen har antalet anmälningar till socialtjänsten också ökat och man upplever att personalen tycker att det är lättare att anmäla. Ytterligare vinst är att sjukhusets samarbete med polis och socialtjänst har förbättrats. Under senare år har det även bildats liknande grupper på andra sjukhus. Även polis och åklagare har uppmärksammat Mio-gruppens arbete eftersom deras kunskap kan fungera i arbetet med att styrka och bevisa anmälda fall av barnmisshandel.

KÄLLA: WALLQUIST, A. (2004). RUTINER HJÄLPER PERSONALEN ATT AGERA OCH NYA RUTINER HAR LETT TILL FLER UPPTÄCKTA FALL, APROPÅ 2004:1, FLERTALET TIDNINGSPARTIKLAR SAMT INTERVJU MED BJÖRN TILLBERG, BARNSJUKSKÖTERSKA OCH SAMORDNARE FÖR MIO-GRUPPEN.

Barnpiloter i Västerås

För att förbättra det förebyggande arbetet för barn som misshandlas, eller på annat sätt far illa, utarbetade Västerås stad, tillsammans med landstinget och polisen i Västmanland samt Åklagarkammaren i Västerås handlingsprogrammet ”Civilkurage – en förutsättning för att se och agera när barn far illa”. Tanken är att anställda som på något sätt arbetar med barn eller ungdomar ska bli bättre på att agera, och agera snabbt, om de misstänker att ett barn far illa. I programmet har de definierat fyra delar: att reagera och agera när barn far illa, att inta barnfokus, samverka och överbygga kommunikationsproblem mellan olika organisationer samt öka kunskapen om de lagar och regelverk som finns och kunskap om vart personalen kan vända sig för att få råd och stöd.

ÅTGÄRDER

I Västerås är målet att det ska finnas en så kallad barnpilot vid varje offentlig arbetsplats som har verksamhet inriktad mot barn och ung-

domar. Barnpiloterna ska ha särskilt god kunskap om de lagar och regler som gäller barn som far illa. De ska också ha civilkurage och vara insatta i vilka skyldigheter den egna arbetsplatsen har och när ytterligare personer eller organisationer bör involveras.

Alla barnpiloter får gå en grundutbildning som omfattar tre dagar. Utbildningen innehåller bland annat information om lagstiftning inom området och vilket ansvar som till exempel socialtjänsten, barn- och ungdomspsykiatrin samt barnhälsovården har. Därutöver ingår bland annat gruppövningar med fiktiva ärenden.

Ett par gånger om året träffas alla barnpiloter i kommunen för att diskutera och delta i olika fortbildningar. De har teman som exempelvis sexuella övergrepp och kunskap om barn som lever med vuxnas konflikter.

Tanken är att övrig personal på arbetsplatsen ska kunna vända sig till barnpiloten när de är osäkra på, eller av annan anledning vill diskutera, sin oro över att ett barn far illa. Barnpiloten ska själv inte genomföra eventuella anmälningar, utan stödja och vara rådgivare till övrig personal. Målet är att underlätta för personalen att anmäla misstänkta fall av till exempel barnmisshandel för att därigenom bättre kunna hjälpa de utsatta familjerna.

I verksamhetens arbetsgrupp (den så kallade Centrala gruppen) deltar ett tiotal personer från bland annat landstinget, kommunen och polisen. Arbetsgruppen ansvarar för barnpilotutbildningen och information om verksamheten. Verksamheten samordnas av en central samordnare som har till huvuduppgift att bland annat bistå barnpiloterna med stöd och råd. Samordnaren ansvarar även för administrativa uppgifter som ekonomi, dokumentation och information. Organisatoriskt tillhör samordnaren kommunens familjcentrum där barnmorskemottagningen, barnhälsovården, socialtjänsten och öppna förskolan arbetar i gemensamma lokaler. Verksamheten har också en ledningsgrupp som består av personer med ledande befattningar inom kommun och landsting.

RESULTAT OCH DISKUSSION

Sedan verksamheten startade år 2000 har 300 barnpiloter utbildats. Målet är att det ska finnas barnpiloter på alla arbetsplatser i kommunen som arbetar med barn och ungdomar. Till en början var

verksamheten ett projekt, som nu övergått till att vara en permanent verksamhet. Verksamheten har inte utvärderats eller följts upp. I början av projektet genomfördes dock en kvalitativ utvärdering baserad på intervjuer med 18 personer som deltagit i barnpilotutbildningen. Den visade att deltagarna ansåg att de fått förbättrad kunskap om anmälningsskyldigheten, mer kunskap om andra organisationers arbetssätt och ett utvidgat kontaktnät. Dessutom ansåg deltagarna att de flesta medarbetare på arbetsplatsen fått en gemensam grundsyn när det gäller utsatta barn och ungdomar. Men några upplevde ett visst motstånd från kollegor och tyckte att efterfrågan på barnpiloternas kunskap var lägre än förväntat.

Närmare hälften av barnpiloterna hade inom ett år från det att utbildningen genomförts medverkat till att det från deras arbetsplats gjorts en anmälan till socialtjänsten. Ytterligare några hade fört rådgivande samtal med kollegor. Enligt samordnaren för barnpiloterna har dock antalet anmälningar om att barn far illa ökat med 40 procent sedan verksamheten startade. Om det beror på projektet eller inte går däremot inte att avgöra.

KÄLLA: EDLUND, H. (2003). BARNPILOTER – ETT HANDLINGSPROGRAM FÖR SAMVERKAN MOT BARNMISSHANDEL I VÄSTERÅS OCH INTERVJU MED URBAN PETERSSON, SAMORDNARE FÖR BARNPILOTERNA I VÄSTERÅS.

Medlingsprojekt

Om medling vid brott

Medling vid brott är ett frivilligt möte där gärningsperson och brottsoffer träffas för att tillsammans samtala om brottet och dess konsekvenser. Målet är att, för båda parter, minska de negativa följderna av ett brott. Brottsoffret ska få möjlighet att bearbeta sina upplevelser, och gärningspersonen ska få ökad insikt om brottets konsekvenser. För att det ska vara aktuellt med medling ska brotts-offret uttryckligen vilja delta i medling, liksom att gärningspersonen ska ha erkänt gärningen eller delaktighet i denna. Medlingsmötet leds av en medlare, som hjälper parterna att prata med varandra och som vid behov kan balansera mötet.

Medling vid brott är ett av många uttryck för en rättsfilosofi som kallas reparativ rättvisa (restorative justice). En grundtanke i filosofin är att ett brott främst är en förbrytelse mot en person och inte mot staten och dess lagar. Gärningspersonen har därför ett personligt ansvar gentemot brottsoffret som kan bestå i att han eller hon försöker ställa tillrätta eller gottgöra den som blivit utsatt för brottet. Samhällets uppgift blir i stället att inrikta sig på hur parterna ska kunna fungera normalt tillsammans igen, exempelvis genom att erbjuda medling. Fokus ligger alltså på själva förlusten för brottsoffret, att denne har lidit skada, och stor vikt läggs vid vilka behov brotts-offret har vid utformandet av ett eventuellt avtal om gottgörelse. I diskussionen om ett önskvärt framtida beteende från gärningspersonens sida, eller parternas framtida beteende gentemot varandra, tas lika stor hänsyn till bådars behov.

Genom att bearbeta brottshändelsen med hjälp av ett medlingsmöte inleds en värdefull process som hjälper parterna att förstå varandras reaktioner. Ofta sker medling mellan ungdomar som bor i samma kommun, eller går i samma skola. Därför behöver de stöd för att komma fram till hur de ska förhålla sig till varandra i framtiden. Mötet kan på det sättet ha en helande effekt som förhoppningsvis gör det möjligt för parterna att acceptera det som hänt.

Medlingsprocessen kan också vara rehabiliterande då den ger brottsoffret en möjlighet att berätta för gärningspersonen om vilka

följder brottet har haft för henne eller honom. Dessutom kan brotts-offret få kunskap om varför brottet begicks genom att lyssna till gärningspersonens berättelse. Insikt om detta kan hjälpa brottsoffret att gå vidare.

Medling kan vidare vara brottsförebyggande. Att gärningspersonen ser konsekvenserna av sin gärning antas leda till större medkänsla och en ökad insikt om brottsoffrets situation. Gärningspersonen kan ta ett aktivt ansvar för sina handlingar, bland annat genom att förklara och berätta varför det blev som det blev. Det är även ett tillfälle att be om ursäkt och eventuellt gottgöra brottsoffret på ett konkret och direkt sätt. Därigenom hoppas man att risken för fortsatt brottslighet kan förebyggas.

MEDLINGENS EFFEKTER

Att medling är bra för brottsoffret är de flesta forskare överens om. Flera internationella studier visar på betydligt lägre nivåer av post-traumatisk stressyndrom (PTSS), med symptom som ångest, sömnlöshet och allvarlig depression. Dessutom har man kommit fram till att riskerna för hämnd på gärningspersonen minskar.

Vissa internationella studier angående återfallsfrekvensen för förövaren visar att återfallen minskar efter medling, i en studie påvisades upp till 40 procents lägre risk för återfall efter medling vid våldsbrott (Sherman, m. fl. 2000). Men resultaten bör tolkas med stor försiktighet. Omständigheter som socioekonomisk tillhörighet, förhållandet mellan brottsoffer och gärningsperson och hur polisen behandlar parterna kan göra att effekterna av medling varierar. Dessutom påverkas återfallen av hur medling genomförs i praktiken. För det första har det betydelse om brottsoffret är personligt drabbat eller inte, för det andra om medlingen sker direkt eller indirekt. Slutligen har det betydelse om medlingsprocessen utgör ett alternativ eller ett komplement till den ordinarie rättsprocessen. Effekten kan även variera beroende på kön. I en undersökning från England visade det sig till exempel att medling hade positiv effekt på flickor som misshandlat, men inte på pojkar som begått samma brott (Sherman och Strang, 2004).

Medling i Sverige

Medlingsverksamheten befinner sig på mycket varierande stadier i olika delar av landet. Många kommuner har en väl utvecklad verksamhet, och en del ligger i startgroparna. Några kommuner har ingen verksamhet alls. I Hudiksvall startade det första svenska projektet redan år 1987, Solna och Sundbyberg hade också tidigt verksamhet med medling. Medlaren är vanligtvis anställd av socialtjänsten. Men även lekmannamedlare anlitas. De är privatpersoner som tar medlingsuppdrag på fritiden, ofta mot en mindre ersättning.

För att en medlingsverksamhet ska kunna fungera är det av största vikt att samarbetet mellan socialtjänsten, polisen och åklagaren fungerar väl. Dessutom är det önskvärt att brottsofferjouren är med i samarbetet. Ett sådant samarbete anses särskilt angeläget, då de kan bistå med stödpersoner till brottsoffren.

Brå har sedan år 2003 regeringens uppdrag att utveckla medlingsverksamheten i Sverige. Till uppgifterna hör utbildning, metodutveckling och kvalitetssäkring. Brå fördelar också finansieringsbidrag till medlingsverksamheter. Målet är att alla kommuner från och med år 2008 ska kunna erbjuda medling vid brott för gärningspersoner under 21 år. (Medling sker enligt lag {2002:445} om medling med anledning av brott.)

Några av de kommuner som har en utvecklad och omfattande erfarenhet av medling har fått Brå:s uppdrag att fungera som så kallade ”modellkommuner”. Det innebär att kommunen ska informera och stötta övriga kommuner i regionen i deras arbete med att starta eller bedriva medling, både organisatoriskt och innehållsmässigt. Verksamheten får exempelvis ta emot studiebesök och man informerar på plats ute i andra kommuner. Dessutom kan nystartade medlingsverksamheter vända sig till modellkommunerna med frågor kring medlingen.

Medlingsverksamheten i Kalmar

I Kalmar ses medling både som en brottsförebyggande åtgärd och som ett sätt för brottsoffret att få upprättelse. Medlingsverksamheten samarbetar med personer knutna till brottsofferjouren och andra

stödpersoner för att ytterligare tillvarata brottsoffrens intressen. Socialförvaltningens barn- och familjesektion ansvarar för medlingsverksamheten som startade i början av år 2000. I dag är verksamheten väletablerad och välfungerande och har två professionella medlare anställda på heltid. Antalet medlade ärenden varierar mellan 50 och 60 per år.

Kalmar är en av landets modellkommuner. En av medlarna är medlingssamordnare med uppdrag att stödja medling i sin del av landet. Medlingsverksamheten har ett omfattande samarbete med polisen, bland annat har medlarna sin arbetsplats i polishuset och en polis följer ofta med när medlingssamordnaren informerar nya medlingkommuner och deras samarbetspartner om medling. Polisen är positiv till medling och arbetar aktivt för att medling ska finnas i hela polisområdet.

ARBETSSÄTT

Kalmar medlar i de flesta typer av brott förutom sexualbrott och de grövsta våldsbrotten. Det vanligaste är medling vid snatteri följt av misshandel, stöld och skadegörelse. Medling sker även vid mordbrand, olaga hot, ofredande och förtal. Åldern på gärningsmännen är mellan 12 och 18 år. Medlingen sker oftast efter avslutad förundersökning, men vid grövre brott vanligtvis efter att rättegången avslutats.

Innan ett ärende kan bli aktuellt för medling undersöker först polisen gärningspersonens intresse för att delta i ett medlingsmöte, sedan informeras medlaren om intresse finns. Att medlarna sitter i en lokal i polishuset underlättar ärendeflödet från polisen. Om brottsoffret också är villigt att delta i medling tar medlaren kontakt med parterna för att bestämma tid för enskilda förmöten. Förmötena är mycket viktiga och man lägger ner mest tid på dem. Grunderna för ett lyckat medlingsmöte ligger i att vara noggrann vid förmötena. Efter de mötena bestäms tid för ett gemensamt medlingsmöte. Medlingen sker oftast i kommunens lokal i en friliggande villa, men brottsoffret har stort inflytande på valet av plats för medlingsmötet. Ibland är det fler gärningspersoner inblandade och då är det upp till brottsoffret att avgöra om medling ska ske med flera gärningspersoner i ett möte eller med en i taget i flera medlingsmöten.

Medlaren är alltid först på plats i medlingslokalen för att inte brottsoffret och gärningspersonen ska vara ensamma med varandra. Parterna placeras mitt emot varandra eftersom det är viktigt att de kan ha ögonkontakt. Det är medlaren som leder mötet men denne försöker ha en så nedtonad roll som möjligt och sitter därför vid sidan om parterna. Föräldrar eller stödpersoner har också möjlighet att närvara, om inte någon av parterna motsätter sig det. Gärningspersonen får först berätta om sina upplevelser av brottet. Medlaren ställer vid behov relevanta frågor som kan handla om huruvida brottet var planerat, om det var personligt riktat mot brottsoffret eller om gärningspersonen gjort något liknande tidigare. Gärningspersonen talar dessutom om hur det kändes efteråt, hur det kändes att åka fast och om han eller hon har tänkt på det inträffade efteråt. Brottsoffret får sedan berätta om sina känslor kring brottet. Många brottsoffer tycker att det är viktigt att få svar på frågan varför det hände. Därefter får föräldrar och andra närvarande tillfälle att ställa frågor till parterna. Ibland diskuteras ett eventuellt avtal eller gottgörelse, men det är mindre vanligt i Kalmar.

Om ett avtal blir aktuellt handlar det oftast om att gärningspersonen ska bete sig på ett bra sätt gentemot brottsoffret i framtiden. Det kan också handla om att parterna kommer överens om hur de ska hälsa på varandra om de möts. I undantagsfall är det ett avtal om ekonomisk ersättning, som till exempel att gärningspersonen ska betala brottsoffret en mindre summa pengar. Medlingsmötet avslutas för det mesta med att gärningspersonen ber brottsoffret om ursäkt och att de tar varandra i hand.

Efter medlingen informeras åklagare i de fall gärningspersonen är straffmyndig. Eventuellt informeras även involverade handläggare på socialförvaltningen om resultatet av medlingen.

Medlingsverksamheten i Eskilstuna

Eskilstuna är en modellkommun med ansvar för spridandet av medling i Sörmland. Det är kommunens socialtjänst som sedan starten 1997 har ansvarat för verksamheten. I Eskilstuna har man valt att sätta brottsofferperspektivet i fokus. Medlingsverksamheten ansva-

rade exempelvis för starten av Stödcentrum för unga brottsoffer i kommunen. Samarbetet med stödcentrum gör att brottsoffrets behov av hjälp och stöd snabbt kan tillgodoses. Dessutom samarbetar kommunen med brottsofferjouren, polis och åklagare. Stödcentrum har två heltidsanställda och medlingsverksamheten har en heltidsanställd medlingssamordnare.

Tillsammans med Stödcentrum för unga brottsoffer har man bland annat informerat män, som går utbildning till att bli ”klassmorfar”, om medling och om brottsoffers reaktioner. Dessutom sker ett samarbete med skolan. Samtliga rektorer i Eskilstuna har fått information om medlingsverksamheten och många högstadieelever har fått information om medling.

Eskilstunas medlingsverksamhet skiljer sig från Kalmars då man här använder sig av enbart lekmanamedlare. Det finns ett drygt tiotal lekmanamedlare, åtta kvinnor och fem män, i olika åldrar och med varierande bakgrund. Teamet har regelbundna samtal och de får löpande internutbildning. Medlarna erhåller arvode för varje påbörjat medlingsuppdrag och de medlar i 30–50 ärenden per år.

Det finns flera anledningar till att man i Eskilstuna valt att arbeta med lekmanamedlare. Ett skäl är opartiskhet och neutralitet och att man inte vill sammanblandas med vare sig socialtjänsten eller polisen. Det ska vara tydligt att ett förmöte inte är en bedömning av vilka behov av insatser från socialtjänsten som finns. Att använda lekmanamedlare ses också som ett sätt att ge konflikten tillbaka till parterna. Avsikten är att konflikterna ska lösas nära parterna, bland annat för att få hållbara avtal. Lekmannamodellen ger en stor bredd på medlargruppen och den är kostnadseffektiv, eftersom medlarna inte medför kostnader om de inte har några medlingsuppdrag.

ARBETSSÄTT

De flesta ärenden kommer från polisen, men en tiondel av ärendena kommer från Stödcentrum för unga brottsoffer. De vanligaste bakomliggande brotten är misshandel, skadegörelse och stöld. Till skillnad från många andra verksamheter medlas inte vid snatterier, men vid rån, ofredande, olaga hot och mordbrand. Vid ett tillfälle aktualiserades frågan om medling mellan gärningsperson och en nära anhörig till en våldsdödad. Men efter ett stort antal förmöten valde

gärningspersonen att inte gå vidare med medlingen.

Till en början erbjöd kommunen endast medling till unga under 18 år, oftast mellan 14 och 18 år. Ett samarbete med frivården har nyligen påbörjats, vilket bland annat har resulterat i att åldern på de gärningspersonerna som tillfrågas har höjts till 25 år. Det finns även ett utrymme för medling med äldre gärningspersoner.

När antingen gärningspersonen eller brottsoffret tackat ja till att få mer information om medling, tar den ansvarige medlingsamordnaren kontakt med en lämplig medlare. Medlaren tar i sin tur kontakt med parterna och bokar en tid för ett inledande enskilt förmöte som hålls i ett centralt beläget församlingshem. Då ges en tydlig bild av hur medlingsmötet ska gå till. Även om det inte blir aktuellt med ett medlingsmöte är förmötet inte bortkastat eller försöket till medling misslyckat, eftersom parterna får möjlighet att samtala med medlaren om frågor som berör dem.

Efter förmötet genomförs medlingen, oftast före rättegången. I ett inledande skede förklarar medlaren en del regler: att det är konfidentiellt och frivilligt att delta, att parterna ska lyssna till varandra utan att avbryta, att de ska visa respekt för varandra och inte kränka varandra. Mot slutet av medlingen diskuteras frågan om försoning, förlåtelse och upprättelse. Brotts-offret får möjlighet att uttrycka vilka behov av kompensation han eller hon har från gärningspersonen. Ofta ber gärningspersonen om ursäkt, och funderar över vad han eller hon kan erbjuda som gottgörelse. Ibland skrivs även ett avtal. Det kan handla om några timmars arbete eller löften om framtida gott beteende.

Efter medlingen informeras den medlingsansvarige om resultatet och hon eller han tar sedan kontakt med polis, socialtjänst och åklagare för att informera om resultatet av medlingen.

Sammanfattning

De två medlingsverksamheterna, som på detta sätt har beskrivit sin verksamhet, är ännu inte vetenskapligt utvärderade. Det saknas svensk forskning om medling, men viss internationell sådan finns. Att enbart luta sig mot den utländska forskning som rör återfallsfrekvensen kan vara vanskligt eftersom resultaten inte kan överföras direkt på svenska förhållanden. Medlingsverksamheterna är också en värdefull plattform för ökat samarbete mellan socialtjänst, polis och åklagare. Det möjliggör ett samlat grepp kring brottsofferfrågan och det brottsförebyggande arbetet. Den svenska medlingslagen tillåter medlingsverksamheterna att utformas på det sätt som fungerar bäst lokalt, eftersom olika organisatoriska lösningar passar i olika kommuner. Oavsett vilken typ av medlare verksamheten har, heltidsanställda medlare på socialtjänsten eller lekmanamedlare, och oavsett i vilka brott de medlar, snatterier eller inte, är de positiva resultaten för brottsoffren ett tungt argument för medling vid brott.

Verksamheter med brottsofferfokus

Brottsofferenhet stärkte brottsofferarbetet vid polismyndigheten i Uppsala län

Polisen i Uppsala län inrättade i mars 2003 en särskild brottsofferenhet som har i uppdrag att se till att brottsoffren får ett bra stöd, hjälp och skydd. Enheten ska också bidra till att polisen utvecklar och effektiviserar sin brottsofferstödjande och brottsförebyggande verksamhet. En anledning till satsningen var ett tidigare brottsofferprojekt som hade drivits inom myndigheten och som visade att det fanns brister i polisens brottsofferarbete. En kartläggning visade också att brottsoffer hade ett stort informationsbehov, men att polisen av olika skäl inte alltid uppfyllde sin informations- och undermåttelseskyldighet mot brottsoffren. En annan anledning till enhetens tillkomst var en handledning från Rikspolisstyrelsen som kom 2001 där det klargjordes hur polisen borde bedriva sitt brottsofferstödjande arbete.⁵ En slutsats vid polismyndigheten i Uppsala län var att det fanns ett behov av att skapa en ny enhet för brottsofferfrågor om man skulle kunna leva upp till kraven i handledningen.

Uppsalapolisens Brottsofferenhet (BOE) ansvarar bland annat för genomförande av hot- och riskbedömning vid våld i nära relation, skyddstelefoner och larm till hotade personer samt uppföljning av besöksförbud. Men enheten arbetar främst med strategiska frågor, till exempel att utveckla och förbättra rutiner, finna samverkansformer, genomföra utvärderingar, kvalitetssäkra verksamheten och bedriva utbildning inom brottsofferområdet. Vid enheten arbetar nio personer. Fem av enhetens anställda är poliser, de andra har en bakgrund som forskare, jurist, psykolog och kriminolog. Enheten har ett länsansvar och samarbetar med kontaktpersoner vid de olika närpolisområdena i Uppsala län.

---

5) RPS Rapport 2001:1. Brottsoffer – En handledning för polisens del i lokalsamhällets brottsofferstödjande arbete.

ARBETSSÄTT

Uppsalapolisens arbetssätt i det brottsofferstödande och brottsförebyggande arbetet är en del i en bred strategi för att stärka brottsoffrens ställning både när de har anmält ett brott, men också för att minska deras risk för att utsättas för nya brott. Flera av insatserna har redan genomförts, medan andra fortfarande är under utveckling.

LOKAL SAMVERKAN

För att samordna och mobilisera de lokala aktörer som på något sätt berörs av brottsofferfrågor försöker polisen arbeta för en ökad lokal brottsoffersamverkan. En konkret insats är lokala brottsoffermöten som arrangeras en till två gånger per år. Vid dessa deltar ett stort antal lokala och regionala aktörer som på ett eller annat sätt arbetar med brottsofferfrågor, till exempel polis, åklagare, socialtjänst, sjukvård, skola och frivilligorganisationer. Avsikten är att försöka samordna insatser och att kontinuerligt diskutera rollfördelningen i arbetet samt klargöra vilka skyldigheter olika myndigheter och organisationer har. Brottsofferenheten har även en nära kontakt och regelbundna möten med socialtjänsten. Samarbetet sker både på strategisk nivå och på ärendenivå. Polisen har även ett utvecklat samarbete med det stödcentrum för unga brottsoffer som finns i Uppsala, bland annat sitter de i samma lokaler i polishuset.

HOT OCH RISKBEDÖMNINGAR

En central strategi i Uppsalapolisens brottsofferarbete är att försöka förhindra upprepad utsatthet. Detta arbete har utvecklats så att det ska finnas med i arbetsrutinerna för varje enskilt polisärende. Vid anmälningar om till exempel partnervåld innebär det att vakthavande befäl ansvarar för att fylla i en initial hot- och riskbedömning (skyddsåtgärdslista) när de har tagit emot en sådan anmälan. Ambitionen är att hot- och riskbedömningen ska säkerställa att rätt beslut fattas även under hektiska delar av dygnet. Det innebär bland annat att man ska se om den misstänkta personen kan antas ha vapen (sökning i vapenregistret), om det finns tidigare utfärdade besöksförbud och om det finns barn som bor hos den misstänkte eller hos brottsoffret. Därefter ska en bedömning göras av hur pass allvarlig

situationen är enligt skalan hög, medel eller låg. Målet är att ärendet inom ett dygn ska hamna hos brottsofferenheten, som gör en mer omfattande hot- och riskbedömning i de fall där det är hög eller medelhög risk för upprepad utsatthet.

Den mer omfattande hot- och riskbedömningen görs utifrån bedömningsverktyget SARA (the Spousal Assault Risk Assessment Guide). SARA är ett kanadensiskt verktyg som fungerar som underlag för att fatta beslut om skyddsåtgärder för att förhindra att ett brott upprepas.

Riskbedömningen vid brottsofferenheten i Uppsala bygger på uppgifter från tre källor: registerslagningar över tidigare brottslighet, ett säkerhetssamtal med brottsoffret och en nära dialog mellan polisen och utredare vid polisens familjevåldshotel. Eventuella underrettelser från kriminalunderrättelsetjänsten kan även tas med i bedömningen. I riskbedömningen går man även igenom de psykosociala omständigheterna hos gärningspersonen och gör en så kallad barnkonsekvensanalys, där man försöker ta reda på om barnen har varit utsatta för våld eller har bevittnat våld. En av uppgifterna för Brottsofferenheten är också att säkerställa att brottsoffret fått information om möjligheterna att utfärda besöksförbud och möjligheterna till ett målsägarbiträde samt vilken typ av stöd och hjälp myndigheter och ideella organisationer kan tillhandahålla. De ansvarar också för att brottsoffret, vid behov, får tillgång till larm och skyddstelefon.

BÄTTRE INFORMATION TILL BROTTSOFFER

Brottsoffer har genom de lagar och förordningar som styr polisens verksamhet rätt att få information om hur utredningen går och var de kan få brottsofferstöd. Brottsofferenheten har därför arbetat med att se över informationen som ges till brottsoffren. Det handlar både om det interna material som finns om hur polisen ska arbeta, men även det material som delas ut till brottsoffren.

UTBILDNING AV PERSONAL

Brottsofferenheten strävar efter att höja polismyndighetens kompetens inom brottsofferområdet. Därför håller man fortlöpande utbildning bland utryckningspoliser, brottsutredare och förundersökningsledare. Utbildningen har inte karaktären av allmän brottsoffer-

kunskap utan handlar mer om brottsoffrens behov och rättigheter samt hur ledning och styrning av verksamheten bör se ut för att tillgodose brottsofferperspektivet i polisens arbete.

BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE

Tanken med Uppsalapolisens brottsofferenhet är inte bara att den ska arbeta med brottsofferfrågor, utan också arbeta strategiskt med att knyta ihop det brottsofferstödande och brottsförebyggande arbetet. Därför arbetar brottsofferenheten med att utveckla en arbetsmetod för att förebygga vissa typer av butiksrelaterad brottslighet och bilbrottslighet. När det gäller butiksbroten ska brottsofferenheten medverka till att alla butiker i Uppsala län som utsatts för rån eller inbrott får ett erbjudande om att genomgå en säkerhetsinventering enligt det så kallade 13-punktsprogrammet. Programmet är en form av certifiering där butiken kan bli godkänd om den uppfyller ett antal punkter om till exempel kontanthanteringsrutiner, utbildning av personal och vissa fysiska förhållanden i butiken. Totalt har polisen i Uppsala län startat fem olika arbetsgrupper i det brottsförebyggande arbetet förutom de nämnda om bilbrott och butiksbrott finns även arbetsgrupper för våld i nära relationer, bostadsinbrott och gatuvåld. Utgångspunkten i flera av grupperna är att förebygga upprepad utsatthet.

UPPFÖLJNING

Brottsofferenheten försöker även kontinuerligt att följa upp hur de olika personalgrupperna, bland annat poliser i yttre tjänst, på polismyndigheten lever upp till den interna brottsofferstrategin. Det görs varje månad genom att man ser över den information som har givits till brottsoffren om vilka rättigheter och möjligheter till stöd de har. Det kan till exempel handla om att de har upplysts om hur man kommer i kontakt med den lokala brottsofferjouren. Den här informationen framgår i polisanmälan och är därför enkel att följa upp. Resultatet från denna fortlöpande granskning ska enligt rutinerna föras tillbaka till turlagen för att man ska kunna diskutera och föra en dialog om var eventuella problemen ligger.

RESULTAT OCH DISKUSSION

Uppsalapolisen är ett exempel på en polismyndighet som har tagit

ett samlat grepp kring de brottsofferstödjande och brottsförebyggande frågorna. Brottsofferenheten har lagt grunden för ett mer systematiskt arbete gentemot brottsoffren. Inte minst gäller det arbetet med hot- och riskbedömningar där man hittat flera arbetsmetoder och interna rutiner, som kan förbättra förutsättningarna att förhindra upprepad utsatthet.

Det finns flera viktiga erfarenheter att dra från det arbete som hittills har bedrivits i Uppsala län. Den kanske viktigaste lärdomen är att det ofta är en lång startsträcka för att få gehör för nya arbets sätt. Det gäller att förankra synsättet både hos chefer och hos den enskilda polisen, eftersom efterlevnaden av brottsofferstrategin kräver att ett brottsofferperspektiv inarbetas i en mängd olika arbetsrutiner som dagligen utförs vid olika tider på dygnet och på olika nivåer inom polisorganisationen. Framför allt är det viktigt att arbetsrutinerna kring brottsoffer även kan efterlevas under de mest hektiska tidsperioderna i polisens arbete på nätter och helger. Risken finns att rutinerna kring brottsoffer endast fungerar på dagtid när brottsofferenheten är bemannad.

KÄLLA: INTERVJU MED MAGNUS LINDGREN, CHEF FÖR BROTTSOFFERENHETEN VID POLISMYNDIGHETEN I UPPSALA LÄN.

Brottsofferjour samarbetar med lokalt råd

Det finns drygt 100 brottsofferjourer i Sverige. Brottssofferjouren i Helsingborg bildades för nästan 20 år sedan. Varje år tar jouren emot cirka 500 samtal, varav nästan hälften förmedlas av polisen. På jouren finns en anställd som ansvarar för ett drygt 30-tal ideellt verksamma vittnesstödjare och brottsofferstödjare. Förutom att rekrytera stödpersoner, arrangerar jouren utbildningar, studiebesök och deltar i ett flertal projekt. De flesta i jourens styrelse är aktiva i jouren, därutöver är chefen för socialtjänsten adjungerad ledamot. Jourens ordförande är även ledamot i det lokala brottsförebyggande rådet.

De som arbetar som brottsofferstödjare ska genom samtal hjälpa brottsoffret att hantera sina känslor. Han eller hon kan också infor-

mera om vilka myndighetskontakter som krävs och även hjälpa till att fylla i blanketter och annat. Behöver brottsoffret komma i kontakt med psykologisk eller medicinsk vård kan brottsofferstödjaren även hjälpa till med sådana kontakter. De kan också informera om hur en rättsprocess går till.

Vittnesstödjare ska stödja både brottsoffer och vittnen inför, under och efter en rättegång. De ska ha god kunskap om hur en rättegång går till. Vid de flesta tingsrätter, så även i Helsingborg, har BOJ ett särskilt rum. Tanken är bland annat att brottsoffer och vittnen inte ska behöva vänta i samma rum som gärningspersonen.

EXEMPEL PÅ PROJEKT DÄR BOJ HELSINGBORG MEDVERKAR

Jouren i Helsingborg är aktiv i flera olika projekt. Den utgör bland annat en ”station” i socialtjänstens påverkansprogram för unga lagöverträdare. Syftet är att ungdomarna ska få möjlighet att diskutera brott och straff och jouren försöker förmedla brottsoffers utsatthet.

För att få en gemensam referensram och förenkla samarbetet när det gäller våld mot kvinnor träffas regelbundet ett antal lokala aktörer för en gemensam lunch i socialtjänstens lokaler. Förutom Brottsofferjouren medverkar representanter för åklagaren, polisen, socialtjänsten, kvinnojouren, BUP (Barn- och ungdomspsykiatri), kriminalvården samt hälso- och sjukvården.

Tillsammans med det lokala brottsförebyggande rådet arrangerar BOJ årligen en manifestation på Internationella brottsofferdagen. Det lokala rådet och BOJ har också gemensamt arbetat i flera olika projekt. Ett exempel är att skolorna i Helsingborg erbjuder en temadag om säkerhet och trygghet. Då berättar en ung person som varit utsatt för brott om sina erfarenheter av att ha blivit misshandlad och den lokala handlaren beskriver konsekvenserna av snatteri. Dessutom förs det diskussioner om skolans värdegrunder. Under dagen får eleverna också möjlighet att registrera sina mobiltelefoner och stöldmärka sina cyklar.

I Helsingborg ansvarar det lokala brottsförebyggande rådet för medlingsverksamheten. Flera av brottsofferstödjarna har utbildat sig till medlare och därigenom finns ytterligare en länk och samverkan mellan Brottsofferjouren och det lokala rådet.

KÄLLA: INTERVJU MED ELSE MARIE TILLBERG VID BROTTSOFFERJOUREN I HELSINGBORG.

Källor

Litteratur

Bendt, M och Blom, U. (2005). *Bostadsinbrott 2004 – Utvärdering av projekt på uppdrag av Södertälje polismästardistrikt* (Uppsats på polisprogrammet vid Polishögskolan i Solna).

Bolin, B och Enquist-Bolin, K. (1997). *Tack vare Frideborg – Utvärdering av Kvinnovåldsprojektet Frideborg i Norrköping*. Utvärdering på uppdrag av Frivården och Norrköpings kommun. Stencil.

Brottsofferjourernas riksförbund, m. fl. (1998) *Läkaren och brotts-offret – sjukvårdens roll i omhändertagandet*. Stockholm: Litohuset AB.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2001). *Upprepad utsatthet för brott – en utgångspunkt för brottsförebyggande arbete*. Författare: Malena Carlstedt. Rapport 2001:3. Stockholm: Fritzes.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2002). *Våld mot kvinnor i nära relationer – En kartläggning*. Författare: Lotta Nilsson. Rapport 2002:14. Stockholm: Fritzes.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2005). *Medling vid brott i Sverige under 2000-talet*. Författare: Lottie Wahlin. Rapport 2005:14. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2005) *Ett steg på väg. Kartläggning av de lokala brottsförebyggande råden*. Författare: Charlotta Gustafsson och Solveig Hollari. Rapport 2005:15. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2006). *Stalking i Sverige – Omfattning och åtgärder*. Författare: Anna-Mia Dovelius, Jonas Öberg och Stina Holmberg. Rapport 2006:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2006). *Ungdomar och brott åren 1995-2005*. Författare: Robert Svensson. Rapport 2006:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Carlstedt, M. (2001). *Upprepad viktimering – En studie av utsatthet för brott i Sverige*. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Edlund, H (2003). *Barnpiloter – ett handlingsprogram för samverkan mot barnmisshandel i Västerås*. Stencil.

Ekbrand, H (2005). *Inte en gång till – Utvärdering av brottsförebyggande arbete med inriktning mot upprepade utsatthet*. Forskningsrapport nr 136, Sociologiska institutionen Göteborgs universitet.

Evans, N. och Neale, B.(2003). *Repeat Victimisation, Domestic burglary project*. www.safeinteesvalley.org

Europarådets rekommendation: *Mediation in penal matters*, R(99)19.

FN Generalförsamlingen A/RES/40/34, 96:e plenarmötet)

Lindgren, M., Petterson, K-Å. och Hägglund, O. (2001). *Brottsoffer – Från teori till praktik*. Stockholm, Jure CLN AB.

Mawby, R. (2004). *The PSU Domestic Burglary Repeat Victimisation Evaluation*. www.safeinteesvalley.org

Proposition 2001/02:126. *Medling med anledning av brott*.

Rikspolisstyrelsen (2003). *Brottsofferarbetet inom polisen – en nationell handlingsplan*. Författare: Magnus Lindgren. Stockholm: EO Print.

Rikspolisstyrelsen (2001). *Brottsoffer – en handledning för Polisens del i lokalsamhällets brottsofferstödjande arbete*. Författare: Karl-Åke Pettersson, Bo Hägglund och Magnus Lindgren. RPS Rapport 2001:1. Jönköping: Bratts tryckeri.

Sherman L W, Strang, H och Woods, D J. (2000). *Recidivism Patterns in the Canberra Reintegrative Shaming Experiments (RISE)*. Research School of Social Sciences, Australian National University. www.aic.gov.au

Sherman, L W och Strang, H.(2004). *Restorative Justice: What We Know and How We Know It, Jerry Lee Program on Randomized Controlled Trials In Restorative Justice*, Pennsylvania, USA.

Socialstyrelsen (2004). *Ausiktligt våld mot barn*. www.socialstyrelsen.se

Socialstyrelsen (2005). *Socialtjänstens stöd till unga brottsoffer*, www.socialstyrelsen.se

Taket, A. (2004). *Tackling Domestic Violence – The role of health professionals*. www.homeoffice.gov.uk

Umbright, M S, Williams, M och Nugent, W R. (2004). *Participation in victim-offender mediation and the prevalence of subsequent delinquent behaviour: A meta-analysis*". Research on Social Work Practice, vol 14 nr 6.

Wallqvist, A. (2004). *Rutiner hjälper personal att agera*. Apropå 2004:1.

Wallqvist, A. (2004). *Nya rutiner har lett till fler upptäckta fall*. Apropå 2004:1.

Webbplatser

www.akademiska.se/nkc
www.bra.se
www.brottsoffermyndigheten.se
www.homeoffice.gov.uk
www.polisen.se
www.safeinteesvalley.org
www.socialstyrelsen.se
www.sodersjukhuset.se

Intervjuer

Anund, Ingrid, Projekt Frideborg, Norrköping, intervju.
Hellströmer, Ann, Stödcentrum för unga brottsoffer, föreläsning.
Lindgren, Magnus, Brottsofferenheten vid Polismyndigheten i Uppsala län, intervju.
Pettersson, Urban, Västerås kommun, intervju.
Tingberg, Björn, Astrid Lindgrens Sjukhus, Stockholm, intervju.
Tillberg, Else-Marie, Brottsofferjouren i Helsingborg.
Zetterström, Katarina, Projekt Frideborg, Norrköping, intervju.

Tidigare utgivna idéskrifter:

- Idéskrift 1. Bygga upp lokalt brottsförebyggande arbete.
- Idéskrift 2. Kartläggning, problemanalys & prioriteringar.
- Idéskrift 3. Brottsförebyggande åtgärder i praktiken.
- Idéskrift 4. Utvärdering & dokumentation.
- Idéskrift 5. Brott på karta.
- Idéskrift 6. Grannsamverkan.
- Idéskrift 7. Brottsförebyggande arbete i skolan.
- Idéskrift 8. Lupp. En lokal uppföljnings- och prognosprocedur i problemorienterat arbete mot brott.
- Idéskrift 9. Att förebygga våld mot kvinnor i nära relationer.
- Idéskrift 10. Föräldrastöd i teori och praktik.
- Idéskrift 11. Tio lokala brottsförebyggande råd.
- Idéskrift 12. Brottsförebyggande arbete i praktiken.
- Idéskrift 13. Klotterförebyggande åtgärder.
- Idéskrift 14. Minska bilbrott i bostadsområden.